

ПЛАНУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНО- ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ В ЗАКЛАДІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

Міністерство освіти і науки України
Сумська обласна рада
Комунальний заклад
Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

**ПЛАНУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-
ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ В ЗАКЛАДІ
ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ**

методичні рекомендації

Суми-2021

Рекомендовано до друку та практичного використання
вченою радою комунального закладу Сумський обласний
інститут післядипломної педагогічної освіти
(протокол № 8 від 30.09.2021)

Рецензенти:

- Г. Л. Єфремова** – завідувач кафедри педагогіки, спеціальної освіти та менеджменту комунального закладу Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, кандидат педагогічних наук;
- С. В. Івченко** – заступник директора з виховної роботи Сумської спеціалізованої школи I-III ступенів № 2 ім. Д. Косаренка м. Суми

Редактор:

- І. В. Удовиченко** – проректор з науково-педагогічної та методичної роботи комунального закладу Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, доктор педагогічних наук, доцент

Упорядник:

- Т. В. Блужан** – методист з виховної роботи навчально-методичного відділу координації освітньої діяльності та професійного розвитку комунального закладу Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

Планування національно-патріотичного виховання в закладі загальної середньої освіти: методичні рекомендації / упор. Т. В. Блужан; за ред. І. В. Удовиченко. Суми: НВВ КЗ СОППО, 2021. 59 с.

Методичні рекомендації упорядковано з метою надання допомоги заступникам директорів, які відповідають за виховну роботу, педагогам-організаторам, класним керівникам, учителям-предметникам у закладах загальної середньої освіти в організації виховного процесу. Увагу зосереджено на формуванні патріотичних почуттів учнів та учнівської молоді. Методичні рекомендації містять розробки виховних заходів, презентації досвіду роботи закладів загальної середньої освіти Лебединської та Охтирської міських рад, Охтирського та Сумського районів.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	4
I. Нормативно-правове забезпечення організації національно-патріотичного виховання у закладах загальної середньої освіти.....	5
II. Методичні рекомендації щодо формування патріотичної особистості як першооснова виховної та позанавчальної роботи у закладах загальної середньої освіти	7
III. Орієнтовний план заходів з національно-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді в закладах загальної середньої освіти.....	15
IV. Організація виховної діяльності з питань національно-патріотичного виховання з учнями.....	21
4.1. Презентація досвіду роботи «Відкрий для себе рідний край (розробник Колодяжна Л.М.).....	21
4.2. Засідання шкільного краєзнавчого клубу старшокласників «Внесок родини Капністів у розвиток української культури, становлення української державності наприкінці ХІХ – на початку ХХ століття» (розробник Тимошенко І.М.).....	26
4.3. Засідання патріотичного клубу «Пам’ять» «З турботою про тих, хто потребує допомоги» (розробник Таран С.М.).....	36
4.4. Година класного керівника «Мистецькі дивосвіти родини Кричевських» (розробник Шиян О.М.).....	41
4.5. Сценарій шкільного свята «Посвята в козачата» (розробник Верхова В.Ю.).....	46
4.6. Виховна година до Дня пам’яті та примирення «Це – моя Батьківщина, це – моя Україна!» (розробник Дерев’янка Т.М.).....	52
ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА.....	57

ПЕРЕДМОВА

Ураховуючи нові суспільно-політичні реалії в Україні після Революції гідності, обставини, пов'язані з російською агресією, усе більшої актуальності набуває виховання в молодого покоління почуття патріотизму, відданості загальнодержавній справі зміцнення країни, активної громадянської позиції тощо [5].

Національно-патріотичне виховання в школі – один із ключових компонентів формули «Нова українська школа», що передбачає глибоке розуміння кожним учнем власної національної ідентичності як підґрунтя відкритого ставлення та поваги до розмаїття національних традицій свого народу, його історичної спадщини [10].

Національно-патріотичне виховання учнівської молоді є проблемою державної ваги й національної безпеки. Його сутність опирається на історичну правду, історичну пам'ять, національні ідеали, національну гідність, національну самосвідомість, національні цінності та патріотизм. Виклики, перед якими стоїть наша країна: відстоювання власної територіальної цілісності, становлення політичної нації, зростання ролі власної причетності й відповідальності за долю України вимагають уваги до виховання підростаючого покоління та актуалізують формування у підлітків національно-патріотичних поглядів [10].

Важливо, щоб кожен заклад загальної середньої освіти став для дитини осередком становлення громадянина-патріота України, готового брати на себе відповідальність, самовіддано розбудовувати країну як суверенну, незалежну, демократичну, правову, соціальну державу, забезпечувати її національну безпеку, сприяти єдності української політичної нації та встановленню громадянського миру й злагоди в суспільстві [5].

На сучасному етапі розвитку України, коли існує пряма загроза денационалізації, втрати державної незалежності та потрапляння у сферу впливу іншої держави, виникає нагальна необхідність переосмислення зробленого і здійснення системних заходів, спрямованих на посилення національно-патріотичного виховання дітей та молоді – формування нового українця, що діє на основі національних та європейських цінностей:

- повага до національних символів (Герба, Прапора, Гімну України);
- повага до прав людини;
- толерантне ставлення до цінностей і переконань представників іншої культури, а також до регіональних та національно-мовних особливостей;
- готовність захищати суверенітет і територіальну цілісність України [5]

Національно-патріотичне виховання має охоплювати всіх учасників освітнього процесу, сприяти формуванню у дітей та утвердженню у педагогів і батьків національних та загальнолюдських цінностей, особистісних якостей, що притаманні громадянину України.

I. НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Національно-патріотичне виховання дітей та молоді – це комплексна системна і цілеспрямована діяльність органів державної влади, громадських організацій, сім'ї, закладів освіти, інших соціальних інститутів щодо формування у молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття вірності, любові до Батьківщини, турботи про благо свого народу, готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України, сприяння становленню її як правової, демократичної, соціальної держави. Найважливішим пріоритетом національно-патріотичного виховання є формування ціннісного ставлення особистості до українського народу, Батьківщини, держави, нації [12].

Наголошуємо, що організація виховної роботи з питань національно-патріотичного виховання має бути приведена у відповідність до нормативно-правових документів:

- Закон України від 18.01.2001 № 2235-III «Про громадянство України»;
- Закон України від 06.03.2003 № 602-IV «Про Державний Гімн України»;
- Закон України від 28.11.2006 № 376-V «Про голодомор 1932-1933 років в Україні»;
- Закон України від 09.04.2015 № 315-VIII «Про увічнення перемоги над нацизмом у Другій світовій війні 1939-1945 років»;
- Закон України від 09.04.2015 № 317-VIII «Про засудження комуністичного і націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їх символіки»;
- Указ Президента України від 13.11.2014 № 872 «Про День Гідності та Свободи»;
- Указ Президента України від 13.11.2014 № 871 «Про День Соборності України»;
- Указ Президента України від 14.10.2014 № 806 «Про День захисника України»;
- Указ Президента України від 11.02.2015 № 69/2015 «Про вшанування подвигу учасників Революції гідності та увічнення пам'яті Героїв Небесної Сотні»;
- Указ Президента України від 22.02.2017 № 17/2016 «Про заходи з відзначення 100-річчя подій Української революції 1917-1921 років»;
- Указ Президента України від 18.05.2019 року № 286/2019 «Про Стратегію національно-патріотичного виховання»;
- Постанова Верховної Ради України від 28.01.1992 № 2067-XII «Про Державний прапор України»;

- Постанова Верховна Рада України від 19.02.1992 № 2137-ХІІ «Про Державний герб України»;
- Постанова Верховної Ради України від 18.12.2018 № 2654-VIII «Про відзначення пам'ятних дат і ювілеїв у 2019 році»;
- Постанова Кабінету Міністрів України від 17.10.2018 № 845 «Деякі питання дитячо-юнацького військово-патріотичного виховання»;
- Розпорядження Кабінету Міністрів України від 08.09.2009 № 1494 «Про затвердження Плану заходів щодо підвищення рівня патріотичного виховання учнівської та студентської молоді шляхом проведення на постійній основі тематичних екскурсій з відвідуванням об'єктів культурної спадщини»;
- Наказ Міністерства освіти і науки України від 07.09.2000 № 439 «Про затвердження Рекомендацій щодо порядку використання державної символіки в навчальних закладах України»;
- Наказ Міністерства освіти і науки України від 31.03.2017 № 519 «Про затвердження Плану заходів Міністерства освіти і науки України щодо вшанування пам'яті Героїв Небесної Сотні»;
- Наказ Міністерства освіти і науки України від 29.08.2019 № 1038 «Про внесення змін до наказу Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 № 641»;
- Лист Міністерства освіти і науки України від 16.08.2019 № 1/9-523 «Про національно-патріотичне виховання у закладах освіти у 2019-2020 навчальному році».

II. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПЛАНУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

У сучасних суспільно-політичних умовах, коли Україна ціною життя Героїв Небесної Сотні, зусиллями українських військових, добровольців, волонтерів відстоює свободу і територіальну цілісність, пріоритетного значення набуває патріотичне виховання дітей та учнівської молоді.

Події останніх років дають підстави стверджувати, що переважна більшість громадян України, серед яких є і діти, і молодь, виявили високу патріотичну свідомість та міцну громадянську позицію. Це є свідченням системної виховної роботи педагогічних колективів закладів загальної середньої освіти. Тому одним із найважливіших завдань педагогів є продовження роботи з формування у дітей та молоді громадянських якостей, розуміння приналежності до українського народу. Особливу увагу слід приділити дітям та сім'ям, які переїхали із території військових дій, сприяти їх адаптації у нових умовах та нових колективах, залучати їх до активної діяльності та участі у позанавчальних заходах, надавати можливість реалізовувати свій інтелектуальний, творчий, фізичний потенціал на благо України [4].

Національно-патріотичне виховання має наскрізно пронизувати весь освітній процес, органічно поєднувати національне, громадянське, моральне, родинно-сімейне, естетичне, правове, екологічне, фізичне, трудове виховання, базуватися на національній історії, знанні та відстоюванні своїх прав, виконанні конституційних і громадянських обов'язків, відповідальності за власне майбутнє, добробут та долю країни [4].

Важлива роль у цьому питанні відводиться як освітньому процесу, так і позанавчальній діяльності у закладі загальної середньої освіти, яка володіє відповідними виховними можливостями.

Мета національно-патріотичного виховання конкретизується через такі виховні завдання:

- утвердження в свідомості і почуттях особистості патріотичних цінностей, переконань і поваги до культурного та історичного минулого України;
- виховання поваги до Конституції України, Законів України, державної символіки;
- підвищення престижу військової служби, а звідси – культивування ставлення до солдата як до захисника вітчизни, героя;
- усвідомлення взаємозв'язку між індивідуальною свободою, правами людини та її патріотичною відповідальністю;
- сприяння набуттю дітьми та молоддю патріотичного досвіду на основі готовності до участі в процесах державотворення, уміння визначати форми та способи своєї участі в життєдіяльності громадянського суспільства,

спілкуватися з соціальними інститутами, органами влади, спроможності дотримуватись законів та захищати права людини, готовності взяти на себе відповідальність, здатності розв'язувати конфлікти відповідно до демократичних принципів;

- формування толерантного ставлення до інших народів, культур і традицій;

- утвердження гуманістичної моральності як базової основи громадянського суспільства;

- культивування кращих рис української ментальності, працелюбності, свободи, справедливості, доброти, чесності, бережного ставлення до природи;

- формування мовленнєвої культури;

- спонукання зростаючої особистості до активної протидії українофобству, аморальності, сепаратизму, шовінізму, фашизму [12].

Рекомендуємо спрямувати освітній процес у закладах освіти на формування в учнів високої патріотичної свідомості, любові до Батьківщини, турботи про благо свого народу, готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку з захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України.

У вихованні учнів та учнівської молоді слід спрямувати роботу на формування в них національного світогляду, національної культури, мови, національної ідеї, стійких моральних цінностей. У світлі Концепції «Нова українська школа» випускник освітнього закладу має розвиватися як особистість, патріот та інноватор. Необхідно виховати громадянина нової формації – ініціативну особистість продуктивно-діяльнісного типу, яка бачить перспективи своєї держави, готова відстоювати її інтереси. Пріоритетним у життєдіяльності підлітка має стати прагнення до більш повного виявлення та розвитку своїх особистісних можливостей, творчості, самостійності; формування активної життєвої позиції.

Під час встановлення рівня сформованості національної свідомості випускника освітнього закладу в сучасних умовах рекомендуємо керуватися такими критеріями:

- когнітивним, що визначає усвідомлення учнем ролі України й українців у світі; національну гордість і ціннісне ставлення до Батьківщини, рідної мови, розуміння особистістю своєї приналежності до українського народу, причетність до долі України та української національної культури; повагу до державних атрибутів та традицій українського народу; знання моральних цінностей українського народу, свого родоводу, визнання ролі батьків у своєму житті, віру в майбутнє України [10];

- емоційно-ціннісним, що включає прояви любові до родини, рідного краю, Батьківщини; інтересу до історії й культурно-духовної спадщини українського народу, його традицій, звичаїв і моралі; повагу до людей, які проживають і працюють в Україні, ідентифікацію себе з українським народом;

бажання прилучитися до моральних цінностей українського народу (свободи, любові, справедливості, відповідальності, гідності) [10];

– діяльним, що визначає прив'язаність і любов до рідного краю, використання української мови; повагу й толерантне ставлення до звичаїв, культури, традицій різних народів, що населяють Україну та визнання їх заслуги в розбудові України; готовність відстоювати інтереси України і протистояти антиукраїнській ідеології, зневажливому ставленню до національної української культури; брати активну участь у суспільно громадській і добродійній діяльності; готовність відстоювати свої права і свою громадянську позицію [10].

У якості базових моральних цінностей, що характеризують національно-свідому особистість, рівень її сформованості, доцільно визначити патріотизм, свободу, любов, відповідальність, гідність, справедливість тощо.

Процес розвитку національно-свідомої особистості відбувається у кілька етапів:

- формування ціннісних орієнтацій;
- становлення особистості;
- самовизначення особистості [10].

Наголошуємо, що формування ціннісних орієнтирів і громадянської самосвідомості варто здійснювати на прикладах героїчної боротьби Українського народу за утвердження суверенітету власної держави, ідеалів свободи, соборності, успадкованих, зокрема, від княжої доби, українських козаків, Українських Січових Стрільців, армій Української Народної Республіки та Західноукраїнської Народної Республіки, учасників антибільшовицьких селянських повстань, загонів Карпатської Січі, Української повстанської армії, українців-повстанців у сталінських концтаборах, учасників дисидентського руху. Також національно-патріотичне виховання має здійснюватися на прикладах мужності та героїзму учасників революційних подій в Україні у 2004, 2013-2014 років, Героїв Небесної Сотні, учасників антитерористичної операції та операції об'єднаних сил у Донецькій та Луганській областях, спротиву окупації та анексії Автономної Республіки Крим Російською Федерацією [31].

Оскільки навчання й виховання учнів ґрунтуються на системі загальнокультурних національних цінностей і відповідній сукупності соціально значущих якостей особистості, які характеризують її ставлення до суспільства й держави, людей, сім'ї, родини, до самої себе, до праці, природи, мистецтва, рекомендуємо такі напрями педагогічної діяльності:

- «Я», що є умовою формування самосвідомості та самооцінки;
- «Ми», де формуються моральні норми життя в колективі, серед людей, у соціумі;
- «Родина», де формуються сімейні та родинні моральні цінності;
- «Природа», де формують екологічну свідомість;
- «Культура», які формують духовно-етичні та естетичні цінності;

– «Батьківщина», що формує національну свідомість.

Звертаємо увагу, що проявом патріотичного духу, свідченням формування Української політичної нації стало масове використання української національної та державної символіки, українського традиційного одягу, жовто-блакитних кольорів [4] (рис 2.1).

Рисунок 1. Державна символіка України

При цьому важливо не підмінити зовнішніми ознаками патріотизму його глибокої ідейної сутності – готовності своєю працею, науковими, творчими й спортивними досягненнями, службою із захисту країни сприяти розвитку української демократичної держави [4].

Відповідно, всі заходи мають бути наповнені громадянсько-патріотичним змістом, стверджувати ідею спільності інтересів та взаємоповаги усіх громадян України, підтримувати прагнення кожної особистості до духовного, інтелектуального, творчого та фізичного розвитку задля розквіту держави в цілому [4].

Доцільно добирати і поєднувати різні методи і форми патріотичного виховання, уникати формалізму й одноманітності, насичувати їх патріотичними емоціями та переживаннями, активно використовувати приклади мужності й звитяги захисників України як з історичного минулого, так і нинішніх воїнів-героїв, які боронять нашу державу від російської агресії [4].

З нагоди відзначення Дня Державного Прапора та Дня Незалежності України рекомендуємо у закладах загальної середньої освіти провести тематичні заходи: виставки дитячих малюнків, бесіди, семінари за темами: «Україна – Батьківщина. Я її мала частина», «Місце української держави у світовій спільноті», «День Державного Прапора України», «Ми живемо на Україні», «30 років Незалежності України».

Звертаємо увагу, що до Дня Незалежності України у 2021 році за координації Міністерства культури та інформаційної політики України була підготовлена концепція єдиної візуальної символіки свята (рис. 2). В її основі покладена ідея бачення Незалежності як мрії, досягнення якої прагнули багато поколінь українців [9].

Рисунок 2. Візуальна символіка до 30-ої річниці Незалежності України

Громадянський компонент виховання найвиразніше втілено у змісті навчальних предметів суспільно-гуманітарного циклу. Вивчення української мови, літератури, історії, географії, правознавства спрямовано на формування переконливого почуття патріотизму й громадянської свідомості дітей та учнівської молоді, знань про права і свободи громадян, сутність громадянського суспільства [4].

Пропонуємо надавати перевагу активним формам роботи («круглі столи», турніри ораторів, презентації-захисти, тематичні діалоги, дискусії, диспути, конкурси творчих робіт, ділові ігри, мозкові штурми, брифінги, телефон довіри, зустрічі з громадськими діячами, участь дітей у проєктах, акціях, програмах, форумах, фестивалях, інтелектуально-пізнавальних іграх з використанням інформаційно-комунікаційних технологій, дистанційного спілкування, мережі Інтернет із зазначеної тематики), що передбачають самостійну або спільну роботу, набуття дітьми та учнівською молоддю соціального досвіду; сприяють формуванню національної свідомості, критичного мислення, ініціативності, творчого підходу до справи, відповідальності за свої дії та вчинки: громадській, волонтерській діяльності, соціальним практикам, пошуковій, дослідницькій та проєктній діяльності, дискусійним клубам, діяльності учнівських прес-центрів, флешмобам, акціям [4].

З метою організації національно-патріотичного виховання учнівської молоді в закладах загальної середньої освіти класним керівникам рекомендуємо проводити:

– лекції, бесіди: «Крути: і сум, і біль, і вічна слава!», «Я – громадянин-патріот незалежної держави України», «Пам'яті вдячні нащадки», «Моя рідна Україна», «Знати і поважати Герб своєї Вітчизни, Прапор, Гімн», «Наша вітчизна – Україна», «Державна символіка Батьківщини», «Твої права та обов'язки», «Патріотизм – нагальна потреба України», «Моя земля – земля моїх предків», «Україно, матінко моя», «Символи України», «І синє небо, і жовте колосся», «Народні символи» тощо;

– виховні години: «А сотню вже зустріли небеса»; «30 років Незалежності України»

– години спілкування: «Я – громадянин і патріот держави», «Я – українець!», «Можна все на світі вибирати, сину, вибрати не можна тільки Батьківщину!»;

– семінари, «круглі столи», конференції: «У пам'яті світ врятований», «Утверджувати ідеали культури миру – служити миру», «Люблю я свій народ – ціную його звичаї»;

– уроки пам'яті: «Їх славні імена в літописі Великої Вітчизняної», «Зростаємо громадянами-патріотами землі, що Україною зветься», «Наша вулиця носить ім'я героя війни»;

– зустрічі із бійцями з зони АТО та військовослужбовцями;

– роботу клубів та гуртків патріотичного спрямування;

– акції з метою упорядкування меморіальних комплексів, пам'ятників, братських могил, інших поховань захисників Вітчизни, вшанування пам'ятних дат української історії;

– фестивалі патріотичної пісні;

– челенджі «Україна – єдина»;

– фотовиставки «Україна – це ми!»;

– майстер-класи із виготовлення арт-листівок для українських воїнів;

– квести «Знайди Декларацію – врятуй незалежність»;

– «живі музеї», реальні або віртуальні подорожі (історичними музеями України чи місцями історичних подій);

– флеш-моби (візуалізація державних чи національних символів, контурів кордонів України);

– онлайн-вікторини «Мальовнича Україна»;

– фоточеленджі: «Куточки мого рідного міста (села)», «Гордий бути українцем».

Окремої уваги заслуговує волонтерська діяльність педагогів, учнів, батьків, яка через конкретну, практичну діяльність сприяє встановленню соціальних зав'язків, опануванню дітьми новими навичками, формуванню у них прагнення до відповідальної патріотичної поведінки, моральних та духовних якостей, світогляду справжнього громадянина України. Зазвичай діяльність волонтерських груп здійснюється в інформаційно-просвітницькому, профілактичному, соціальному, охоронно-захисному

напрямах. Реалії сьогодення визначили новий напрям волонтерської роботи – психологічна та моральна підтримка воїнів Збройних Сил України, Національної гвардії, інших військових формувань; допомога родинам, що були вимушені покинути свої домівки у результаті анексії Росією Криму та окупації окремих територій східної України. Рекомендуємо продовжити участь дітей та учнівської молоді у таких всеукраїнських акціях, як «Лист пораненому», «Хвиля доброти», а також у волонтерських акціях, що започатковані за ініціативи громадських організацій та навчальних закладів [4].

Важливо, щоб учні, незалежно від їхньої національності та регіону проживання, ідентифікували себе з Україною, прагнули жити в Україні; розуміли необхідність дотримання конституційних та правових норм, володіння державною мовою; сприймали регіональну історію як частину загальної історії України, відчували власну причетність до майбутньої долі рідного краю як невід'ємної складової єдиної країни [4].

Значну роль у національно-патріотичному вихованні дітей та учнівської молоді відіграє педагог, його особистий приклад, його погляди та практичні дії, що мають бути взірцем для наслідування. Якість виховного процесу залежить від рівня підготовленості педагогів до кожного заходу; використання різноманітних методів і форм; знання і вміння врахування вікових й психологічних особливостей дітей; відвертості, емоційності, оптимізму та активної патріотичної позиції вчителя. Патріотичне виховання громадянина має здійснюватися кожним учителем на кожному уроці та в позанавчальний час [4].

Звертаємо увагу, що сім'я має вплив на формування патріотизму дитини. Завданням закладів освіти є залучення батьків учнів, вихованців до активної участі у освітньому процесі, організації та проведенні позанавчальних виховних заходів. Батьки мають стати не тільки гостями на заходах, не тільки спостерігачами за здобутками їх дітей, вони мають безпосередньо впливати на формування молодого покоління своїм досвідом та своїм прикладом.

З цією метою доцільно використовувати активні методи: тренінги, дискусії, дебати, аналіз виховних ситуацій, які сприяють усвідомленню батьками ролі сім'ї у вихованні дітей, формуванні патріотичних почуттів та готовності служити своїми знаннями, працею Україні.

Вагому роль у пропагуванні ідеї національно-патріотичного виховання як національного пріоритету України, набутті підростаючою особистістю громадянських якостей, соціального досвіду відіграють дитячі та молодіжні громадські організації.

З-поміж таких організацій досвід здійснення заходів, проєктів, програм з патріотичного виховання дітей та учнівської молоді мають: Національна організація скаутів України (рис. 3), Національна скаутська організація

ПЛАСТ (рис. 4), Всеукраїнський дитячий рух «Школа безпеки» (рис. 5), ВДС «Екологічна варта» (рис 6).

Рисунок 3. Національна організація скаутів України

Рисунок 4. Національна скаутська організація ПЛАСТ

Рисунок 5. Всеукраїнський дитячий рух «Школа безпеки»

Рисунок 6. Всеукраїнський дитячий рух «Школа безпеки»

Основними способами використання потенціалу дитячих та молодіжних громадських організації у вихованні дітей та учнівської молоді може стати проведення спільних з освітніми закладами акцій, флешмобів, фестивалів, проєктів, інших заходів патріотичного спрямування; залучення фахівців дитячого руху до виховної роботи освітніх закладів; ознайомлення педагогів з методикою виховної роботи громадських організацій через систему спільних семінарів, конференцій, тренінгів. Доцільним буде залучення регіональних осередків дитячих і молодіжних громадських організацій до проведення туристських змагань та зльотів, військово-спортивних патріотичних ігор, спортивних змагань тощо [4].

III. ОРІЄНТОВНИЙ ПЛАН ЗАХОДІВ З НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ТА УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

1. Організаційно-управлінська діяльність

1.1. Розширення напрямів співробітництва закладу загальної середньої освіти з соціальними інституціями, громадськими, благодійними організаціями та об'єднаннями, органами державного управління, військовим комісаріатом, військовими частинами Збройних Сил України з питань національно-патріотичного виховання дітей, учнівської та молоді

Класні керівники, педагоги організатори
2020-2025 роки

1.2. Забезпечення системного впровадження в закладі загальної середньої освіти програм і проєктів; організації та проведення виховних заходів (таборів, змагань, акцій, семінарів-тренінгів, онлайн-конференцій, конференцій, коуч-студій, вебінарів, флешмобів, круглих столів, форумів, конкурсів, кластерів тощо), спрямованих на формування в дітей та молоді ціннісних орієнтирів і громадянської самосвідомості, особистої відповідальності за долю та єдність країни

Адміністрація закладу
2020-2025 роки

1.3. Сприяння створенню військово-патріотичних об'єднань, клубів, гуртків за інтересами, молодіжних та дитячих центрів патріотичного виховання, фізкультурно-спортивних і туристсько-краєзнавчих клубів, інших дитячо-юнацьких об'єднань, діяльність яких спрямована на національно-патріотичне виховання дітей та учнівської молоді

Адміністрація закладу
2020-2025 роки

1.4. Сприяння активному залученню дітей та учнівської молоді, членів сімей Героїв Небесної Сотні, учасників Революції Гідності, бійців АТО та ООС, які виявляють активну громадянську позицію, до заходів з національно-патріотичного виховання

Адміністрація закладу
2020-2025 роки

1.5. Аналіз стану організації та змісту роботи в закладі освіти з питань національно-патріотичного виховання на педагогічних радах, нарадах, засіданнях методичних об'єднань

Адміністрація закладу
2020-2025 роки

1.6. Організація роботи волонтерських загонів дітей та учнівської молоді з метою здійснення шефства над ветеранами та учасниками війни, догляду за

могилами загиблих у роки Другої світової війни, обелісками, меморіалами Слави тощо

Педагоги організатори

2020-2025 роки

1.7. Сприяння поповненню бібліотечних фондів актуальною літературою національно-патріотичного спрямування, запровадження в діяльність бібліотек сучасних інформаційних технологій з метою забезпечення вільного доступу дітей та молоді до джерел інформації

Бібліотекарі

2020-2025 роки

1.8. Сприяння упорядкуванню та утриманню в належному стані меморіальних комплексів, пам'ятників і меморіальних дошок, встановлених на честь захисників України

Класні керівники

2020-2025 роки

1.9. Упровадження в закладах освіти основних засад Всеукраїнської дитячо-юнацької військово-патріотичної гри «Сокіл» («Джура»)

Адміністрація закладу

2020-2025 роки

1.10. Удосконалення системи навчання молоді основам військової справи, підвищення рівня фізичної підготовки та витривалості

Адміністрація закладу

2020-2025 роки

2. Робота з педагогічними працівниками

2.1. Проведення проблемно-тематичних семінарів національно-патріотичного спрямування для педагогів:

- «Національно-патріотичне виховання дітей та учнівської молоді»;
- «Формування національно-культурної ідентичності учнівської молоді засобами образотворчого та декоративно-ужиткового мистецтва»;
- «Національно-патріотичне та духовне виховання учнів засобами краснавчої, екскурсійної та науково-пошукової діяльності»;
- «Формування громадянина-патріота в середовищі активного навчання»;
- «Підготовка до всеукраїнської дитячо-юнацької військово-патріотичної гри «Сокіл» («Джура»));
- «Формування предметних компетентностей юнаків з бойової підготовки та домедичної допомоги на заняттях з предмета «Захист України»;
- «Використання засобів військового кросфіту на заняттях з предмета «Захист України»;
- «Формування предметних компетентностей дівчат з домедичної допомоги та дій у надзвичайних ситуаціях на заняттях з предмета «Захист України».

Адміністрація закладу

2020-2025 роки

2.2. Організація та проведення для педагогічного колективу заходів, зустрічей, майстер-класів, круглих столів, вебінарів, презентацій науково-практичних конференцій, тренінгів, нарад, семінарів-практикумів з питань національно-патріотичного виховання дітей та молоді

Центри професійного розвитку педагогічних працівників,
заклади загальної середньої освіти

2020-2025 роки

2.3. Поповнення контенту інформаційної медіатеки «Україна назавжди: вивчаємо, пам'ятаємо, зберігаємо»

Класні керівники

2020-2025 роки

2.4. Поповнення обласних інформаційних банків даних про:

– інноваційний педагогічний досвід закладів освіти щодо організації ефективної роботи з національно-патріотичного виховання дітей та молоді

– функціонування гуртків національно-патріотичного та військово-патріотичного спрямування в закладі освіти

Адміністрація закладу

2020-2025 роки

2.5. Здійснення інформаційного наповнення рубрики «Національно-патріотичне виховання юного покоління» на офіційному вебсайті закладу освіти

Адміністрація закладу

2020-2025 роки

2.6. Проведення педагогічними працівниками індивідуальних наукових досліджень з питань національно-патріотичного виховання: «Розвиток професійної компетентності персоналу закладу з громадянського, національно-патріотичного виховання учнівської молоді в умовах освітніх змін і суспільних викликів»

Адміністрація закладу

2020-2025 роки

3. Масові заходи з дітьми та учнівською молоддю

3.1. Організація, проведення в закладах освіти просвітницьких і виховних тематичних заходів, присвячених героїчним подвигам українських воїнів у боротьбі за територіальну цілісність і незалежність України, та з нагоди пам'ятних дат: Дня Незалежності України, Дня Соборності України, Дня пам'яті Героїв Крут, Дня Героїв Небесної Сотні, Дня примирення, Дня захисника України, Дня Гідності та Свободи, інших пам'ятних дат і ювілеїв.

Педагоги організатори

2020-2025 роки

3.2. Організація патріотичних форумів, конференцій, інтерактивних зустрічей, діалогових платформ

Адміністрація закладу

2020-2025 роки

3.3. Надання посильної допомоги воїнам АТО та ООС, пораненим захисникам Вітчизни, які знаходяться на лікуванні у шпиталях та лікарнях, у рамках проведення благодійних волонтерських акцій: «Учасник АТО та ООС з мого двору (села, міста)», «Школа – шпиталь» тощо

Класні керівники

2020-2025 роки

3.4. Проведення циклів Уроків Мужності

Класні керівники

2020-2025 роки

3.5. Організація участі учнівських і педагогічних колективів у військово-патріотичних зборах, вишколах, спортивно-патріотичних іграх

Адміністрація закладу

2020-2025 роки

3.6. Участь у конкурсі фотографій «Неосяжна моя Україно»

Педагоги організатори

2020-2025 роки

3.7. Організація участі дітей та учнівської молоді в Міжнародному конкурсі з української мови імені Петра Яцика, Всеукраїнському конкурсі учнівської творчості, присвяченому Шевченківським дням

Учителі української мови

2020-2025 роки

3.8. Організація та участь у виставках-конкурсах декоративно-ужиткового мистецтва: «Скарби рідного краю», «Український сувенір», «Доля мого народу на полотні»

Адміністрація закладу, класні керівники

грудень 2022-2025 років

3.9. Участь у конференції юних краєзнавців «Сумщина – мій заповітний край»

Адміністрація закладу, учителі історії

березень 2020-2025 років

3.10. Участь дітей та учнівської молоді у Міжнародній науково-практичній конференції «Шевченко і світ»

Учителі української мови

березень 2020-2025 років

3.11. Участь дітей та учнівської молоді у Міжнародній науково-практичній конференції «Україна очима молодих»

Адміністрація закладу

березень-травень 2020-2025 роки

3.12. Участь дітей та учнівської молоді у Всеукраїнському учнівському конкурсі наукових есе «Публічне управління в історії української держави»

Учителі історії

квітень-травень 2020-2025 роки

- 3.13. Участь у Всеукраїнській дитячо-юнацькій військово-патріотичній грі «Сокіл» («Джура»),
Педагоги організатори
квітень-червень 2020-2025 років
- 3.14. Організація та проведення творчого флешмобу до Дня Перемоги «Нащадки Великої Перемоги»
Педагоги організатори
травень 2020-2025 років
- 3.15. Організація та проведення фотоконкурсу «Пам'ять крізь віки»
Педагоги організатори
травень 2020-2025 років
- 3.16. Організація участі дітей та учнівської молоді у Всеукраїнській школі громадянської і волонтерської участі та патріотичного виховання «Агенти змін»
серпень-жовтень 2020-2025 роки
4. Туристсько-краєзнавча та екскурсійна робота
- 4.1. Організація діяльності пошукових загонів закладу освіти з метою поповнення експозицій шкільних музеїв, що висвітлюють події Другої світової війни, посилення їх національно-патріотичного впливу; розміщення інформації про Героїв Небесної Сотні, учасників Революції Гідності, учасників АТО й ООС, волонтерів
Учителі історії, класні керівники
2020-2025 роки
- 4.2. Здійснення героїко-патріотичних туристичних походів, відвідування місць бойової слави Сумщини, меморіальних комплексів, пам'ятників, братських могил захисників рідного краю в період Другої світової війни за участю вихованців військово-патріотичних клубів та туристсько-краєзнавчих гуртків закладу освіти
Керівники гуртків
2020-2025 роки
- 4.3. Організація та проведення пошукової експедиції юних краєзнавців із дослідження життя та подвигу загиблих земляків – воїнів АТО та ООС; випуск електронного збірника матеріалів «Герої не вмирають» за підсумками пошукової роботи
Учителі історії, класні керівники
2020-2025 роки
- 4.4. Проведення тематичних екскурсій та лекцій на базі музеїв
Класні керівники
2020-2025 роки
- 4.5. Організація роботи пошукових загонів та об'єднань, краєзнавчих гуртків, військово-патріотичних клубів заходів із національно-патріотичного виховання. Висвітлення результатів пошукової діяльності на краєзнавчих

конференціях, «круглих столах», у мультимедійних проєктах, методичних посібниках тощо

Керівники гуртків
2020-2025 роки

4.6. Проведення краєзнавчих пошукових експедиційних дослідів: «Немає безіменних героїв», «Фронтowymi дорогами моїх рідних», «Ця військова частина визволяла наш край», «Учні нашої школи на фронтах Другої світової війни», «Іменами героїв названі вулиці нашого міста» тощо

Керівники гуртків
2020-2025 роки

4.7. Розроблення тематичних екскурсій та туристських маршрутів рідним краєм

Учителі історії, класні керівники
2020-2025 роки

4.8. Проведення пішохідних, велосипедних, водних, гірських походів та експедицій до місць боїв у роки Другої світової війни на території України

Класні керівники
квітень-жовтень 2020-2025 років

5. Розвиток дитячого лідерського руху

5.1. Створення у закладі сприятливих умов для функціонування ефективних моделей діяльності органів учнівського самоврядування в рамках партнерської співпраці педагогів, учнів, батьків

Педагоги організатори, класні керівники
2020-2025 роки

5.2. Проведення конкурсу на кращий суспільно значущий проєкт учнівського самоврядування

Педагоги організатори
2020-2025 роки

5.3. Організація та проведення онлайн-акції «Прапор миру» до Дня Державного Прапора України

Педагоги організатори, класні керівники
2020-2025 роки [17].

IV. ОРГАНІЗАЦІЯ ВИХОВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З ПИТАНЬ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ З УЧНЯМИ

4.1. ПРЕЗЕНТАЦІЯ ДОСВІДУ РОБОТИ «ВІДКРИЙ ДЛЯ СЕБЕ РІДНИЙ КРАЙ»

*Колодяжна Людмила Миколаївна,
заступник директора з виховної роботи
Бугруватського навчально-виховного
комплексу: загальноосвітня школа
I-III ступенів – дошкільний навчальний
заклад Чернечинської сільської ради
Охтирського району Сумської області*

«Пізнай себе, свій рід, свій народ, свою землю, – ти побачиш свій шлях у майбутнє...» – ці слова видатного філософа Григорія Сковороди для кожного покоління залишаються актуальними, бо тільки через пізнання себе й рідного краю відкривається розуміння місця у суспільстві.

На сьогоднішній день національно-патріотичне виховання молоді в багатьох країнах світу займає одне з провідних місць у системі національних пріоритетів.

Події, які зараз відбуваються в Україні, беззаперечно засвідчують – найгостріше постає питання, пов'язане з вихованням патріотизму. Повага й любов молодих громадян до власної Батьківщини, мови, традицій та культури виступають невід'ємними складовими державної політики.

Почуття патріотизму багатогранне за змістом. Це любов до рідних місць, гордість за свій народ, відчуття нерозривності з навколишнім світом, бажання зберігати й примножувати багатства країни. Виходячи із методичної проблеми школи «Створення виховного середовища, що сприяє формуванню життєвих компетентностей особистості та її успішної соціалізації», особлива увага у Бугруватському навчально-виховному комплексі: загальноосвітня школа I-III ступенів – дошкільний навчальний заклад приділяється вихованню компетентної, відповідальної, із чіткими громадянськими позиціями та загальнолюдськими цінностями особистості.

Завданнями педагогів Бугруватського НВК є:

- виховання у дитини любові й прихильності до сім'ї, дому, вулиці, села;
- формування бережливого ставлення до природи;
- виховання поваги до праці;
- розвиток інтересу до народних традицій;
- формування елементарних знань про права людини;
- знайомство дітей з символами держави: герб, прапор, гімн і розуміння їх значення і символіки;
- розвиток почуття відповідальності й гордості за досягнення своєї країни;

– формування толерантності, почуття поваги до інших народів, їх традицій.

Для реалізації цих завдань педагогічні працівники Бугруватського навчально-виховного комплексу: загальноосвітня школа I-III ступенів – дошкільний навчальний заклад використовують різні форми, методи та засоби національно-патріотичного виховання. Однак найголовніше – це задіяти кожную особистість у конкретну діяльність задля збереження, створення й примноження багатства й краси своєї Вітчизни. Бо визначальною рисою українського патріотизму має бути його дієвість, яка спроможна перетворювати почуття в конкретні справи та вчинки на користь держави. Справжній патріот повинен мати активну життєву позицію, своїми справами та способом життя сприяти якісним змінам ситуації в країні на краще. Для формування такої свідомої особистості у нашому закладі освіти ми реалізуємо цілісну систему, яка включає традиційні та інноваційні форми та методи роботи.

Національно-патріотичне виховання молоді здійснюється шляхом передачі досвіду старших поколінь молодшим. Проводимо зустрічі з ветеранами, учасниками Другої світової війни, афганцями, чорнобильцями, народними умільцями. Важливим фактором висвітлення матеріалу є не тільки славне минуле нашого народу, його найкращі надбання, звичаї і традиції. Першочергове місце відводимо нашому сьогоденню та запрошуємо поділитися спогадами безпосередніх учасників недавніх подій. Цікаво проходять зустрічі та спортивно-патріотичні змагання за участю воїнів АТО Твердохліба С.О., Колодяжного О.О. Під час спілкування у такому форматі учні знайомляться зі своїми сучасниками, які стали взірцем патріотичного служіння Батьківщині, обговорюють суспільно-політичну ситуацію у державі та висловлюють свої думки щодо подій на Сході України. Ці активності створюють міцне підґрунтя для підготовки свідомих громадян, які готові до активних дій щодо подальшого розвитку та піднесення престижу Батьківщини. Під час однієї із зустрічей Твердохліб С.О., учасник бойових дій, розповів, що листи, малюнки, обереги, виготовлені дітьми підтримують бійців на передовій. Натхненні розповіддю ветерана, діти разом із освітянською спільнотою Чернечинської сільської ради взяли участь у акції «Привітай захисника України» до Дня Святого Миколая. Усі учасники освітнього процесу надали посильну допомогу землякам, воїнам-захисникам, що знаходяться на передовій. Подарунки, листівки, продукти було передано громадській організації «Спілка воїнів-учасників АТО (ООС) російсько-української війни «Непереможні».

Важливим чинником національно-патріотичного виховання є феномен Майдану – промовистого свідчення жертвовності заради безумовного дотримання прав людини та поваги до людської гідності, форма мирного колективного протесту українців у відповідь на порушення базових прав людини і громадянина з боку недемократичного політичного режиму в країні. Незабутні враження справила патріотична година-зустріч із учасницею подій на Майдані Гончаровою С.О. «Небесна сотня: ціна свободи».

У шкільному віці діти залюбки беруть участь у народних святах і обрядах, пізнаючи їх зміст, розвиваючи художні здібності, навички колективної взаємодопомоги. Важливим для пробудження національної свідомості у цей період є їх залучення до усеукраїнської гри «Сокіл» («Джура»), різноманітних національно-патріотичних позанавчальних заходів, роботи в молодіжних трудових та волонтерських загонах. Три роки поспіль шкільний рій «Січовики» посідає призові місця на районних змаганнях військово-патріотичної гри «Джура».

Серед різноманітних методів і форм національно-патріотичного виховання пріоритетну роль відводимо активним, які ґрунтуються на демократичному стилі взаємодії, спрямовані на самостійний пошук істини та сприяють формуванню ініціативи й творчості. Захоплюємося соціально-проектною діяльністю. Учні за результатами проектної діяльності створюють мультимедійні презентації, фотоколажі та відеофільми, які потім використовуються в освітньому процесі як засоби навчання та виховання. У ході краєзнавчої діяльності (робота в архівах, музеях, бібліотеках, зустрічі-інтерв'ювання, дослідження пам'ятників та архітектурних споруд) в учнів формується компетенція у сфері громадянської діяльності, що спрямована на виховання активного члена суспільства, громадянина держави, політично освіченої людини, яка може привернути увагу громадськості до збереження історичних пам'ятників та пам'яток, виступити на захист довкілля, бути небайдужою до проблем ветеранів та організувати волонтерську діяльність.

Під час роботи учнів із краєзнавчим матеріалом, реалізуємо ще одну важливу мету – залучаємо їх до пошукової, дослідницької роботи. Особливого значення це набуває, коли діти проводять власне опитування, спілкуються з очевидцями подій, знайомляться з родоводом своєї сім'ї, аналізують, ілюструють матеріал фотодокументами, презентують результати науково пошукових досліджень на заняттях або конференціях.

У школі був реалізований краєзнавчий проєкт «У кожному «я» – частинка України». Він допоміг пізнати національну історію і культуру під час подорожей, екскурсій, побачити на власні очі об'єкти культурної спадщини, долучитися до проведення обрядів. Під час реалізації саме цього проєкту молодь мала змогу глибше ознайомитися зі звичаями і традиціями, культурою Охтирщини, а також із особливостями культури сусідньої Полтавщини та Київщини.

Учасники проєкту глибше вивчили історію села Бугрувате, його традиції, звичаї, познайомилися з місцевими умільцями, створили презентацію «Село моє, єдине ти у світі». А ще провели акцію «Бугруватський рушник». Вони привітали односельчан із Великодніми святами, ознайомилися та взяли участь у проведенні традиційного весільного обряду у с. Великі Будищі. Крім цього, відвідали національний музей гончарства в с. Опішня. Діти та сільська молодь брали участь у майстер-класі по ткацтву народної майстрині Гордієнко Н.О. Учасники відвідали Національний історико-етнографічний заповідник

«Переяслав» та Музей народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини у с. Пирогово. Завітали до Гайшинського НВО «ЗОШ I-II ст. – ДНЗ», де провели форум «Ми всі одна сім'я – єдина ми родина», виступили з концертною програмою, обмінялися досвідом виконавської майстерності. Охоче вручили господарям виготовлені власноруч подарунки.

Вивчення воєнної історії України сьогодні набуває великого значення, адже через знайомство з оборонними та військово-інженерними спорудами, пам'ятними місцями бойових дій відбувається наочний процес пізнання історії, прагнення її осмислити, дослідити минуле, зафіксоване у пам'ятках. Вихованці гуртка «Пошук» на основі історичних фактів, джерел дослідили матеріал про кургани та майдани с. Бугруватого, стан їх збереженості та з'ясували причини руйнації. Здійснили велопохід до козацьких могил. У День Збройних Сил України презентували відеофільм «Курган, оповитий сивим туманом історії» та надіслали його для участі в усеукраїнському конкурсі «Із попелу забуття», організованому Фондом національної пам'яті. Інформація розміщена за посиланням URL: <http://surl.li/wfyu>.

Ще один краєзнавчий проєкт «Голодомор 1932-1933 рр. у с. Бугруватому: «Спогади очевидців». Створений і реалізований він із метою збереження відомостей про трагічні сторінки минулого, непохитні свідчення історичної правди, що їх так довго ігнорували чи обмовляли у контексті мікроісторії та історії повсякдення для поглиблення історичних знань. Учні зібрали та дослідили свідчення 9 очевидців про Голодомор 32-33 років у селі Бугрувате; з'ясували причини голоду, способи виживання людей, пограбування селян активістами, поховання померлих; порівняли свідчення очевидців і виявили повторюваність основних фактів у цих розповідях. Матеріали дослідження брали участь у XVI Міжнародному конкурсі творчих робіт школярів, учителів, студентів, аспірантів «Уроки війни та Голокосту – уроки толерантності». Члени пошукового гуртка представили результати дослідження у вигляді відеоролика «Людської пам'яті мости...» URL: <http://surl.li/wfyx>.

Уже більше року світом шириться пандемія COVID-19, яка перевернула звичне життя. Змінюються й підходи до виховної роботи, з'являються нові методи, які об'єднують учнів, хай навіть і на відстані. Дистанційне навчання дає можливість по-новому опанувати різноманітні методи з використанням мультимедійних технологій. Прикладом діяльності в умовах пандемії є челенджі, онлайн проєкти, які почали застосовувати педагоги нашої школи.

Під час проведення заходів із відзначення 75-річниці перемоги над нацистами у Другій світовій війні члени гуртка «Пошук» долучилися до онлайн акції #війнаперемогапам'ять. Вони представили результати історичної розвідки «Віртуальний спогад «Перегортає пам'ять сторінки» про бугруватців-учасників війни у вигляді серії відео сюжетів: «Геройські шляхи Лідії Корольової (за спогадами Качайло Л.О.), «Війна не робить винятків. Пономаренко М.К. (зі спогадів рідних)», «Гартований вогнем. Подвиг

Юхименка О.В.», «Пишаюся своїм батьком. Гриненко Я.П. (за спогадами Гриненко М.Я.)», «Юність загублена війною. Ольков Є.».

До Дня вишиванки запровадили челенджі #День_Вишиванки_2020_оберіг_родини, #Всебудедобре.

Популярними дедалі більше стають такі форми національно-патріотичного виховання: загальношкільні стінгазети, квести, фотоквести, веб-конференції, віртуальні флешмоби.

Для представлення результатів своєї роботи учні частіше стали використовувати онлайн сервіси. Наприклад, літературне дослідження «Червоніли під Крутами маки...» одинадцятикласники представили на універсальній онлайн-дошці Padlet для спільної роботи та створили онлайн плакат.

Відобразити соціальні події з розміщенням фотографій та відео у соціальних мережах стало вимогою часу. Наш колектив намагається регулярно наповнювати подіями сторінку закладу у Фейсбуці URL: <http://surl.li/wfzf>.

Результатом усіх таких активностей є соціально значуща діяльність учнів, формується позиція, індивідуальність, розкривається творча жилка кожної дитини. Це сприятливо позначається на формуванні патріотичних рис особистості.

Учителі Бугруватського НВК намагаються наповнити дитинство учнів повноцінними подіями та враженнями, збагатити кожен маленьку душу тим неоціненним скарбом, який повинна вона пронести через усе життя, передаючи нащадкам. І яку державу ми побудуємо в майбутньому, залежить, від того, який «світ» ми «відкриємо» для учнів у своїй школі.

4.2. ЗАСІДАННЯ ШКІЛЬНОГО КРАЄЗНАВЧОГО КЛУБУ СТАРШОКЛАСНИКІВ «ВНЕСОК РОДИНИ КАПІШТІВ У РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ, СТАНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ НАПРИКІНЦІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ»

*Тимошенко Ірина Миколаївна,
заступник директора Лебединського
закладу загальної середньої освіти
I-III ступенів № 1 Лебединської
міської ради Сумської області*

У сучасних умовах реформування української освітньої системи постає питання щодо нових підходів до організації і змісту освітньої діяльності. Важливе місце серед них посідає один із перспективних напрямів сучасної педагогіки – музейна педагогіка – галузь діяльності, що здійснює передачу культурного досвіду на основі міждисциплінарного у полі художнього підходу через педагогічний процес в умовах музейного середовища. Залучення учнів до музейної педагогіки вирішує проблеми формування особистості, а саме: залучення учнівської молоді до дослідницької діяльності засобами музейної експозиції з використанням інформаційних технологій, розвиток їхніх дослідницьких умінь і творчих здібностей, вироблення здатності до самостійних суджень і оцінок, навичок критичного мислення.

Усе це сприяє розвитку пізнавальних інтересів, творчих здібностей, учні перебувають у музеї не як споживачі інформації, не як об'єкти виховного впливу, а як рівноправні співрозмовники, активні учасники діалогу, у ході якого відбувається самонавчання й саморозвиток, включаючи механізми творчої внутрішньої активності. У результаті такої діяльності учні мають більші соціальні можливості, ніж роблячи те наодинці. Названі факти свідчать про формування соціальної та громадянської компетентностей. Завдання, які ставляться перед педагогом при цьому виді діяльності – це пробудження інтересу до пізнання історії рідного краю, його культури через музей та його колекцію, виховання дбайливого, шанобливого ставлення до музейних пам'яток як частини культури.

На засіданні краєзнавчого клубу педагоги Лебединського закладу загальної середньої освіти I-III ступенів № 1 спостерігають зацікавленість учнів до музейних експонатів, бажання детально переглядати і робити висновки, а також виховали шанобливе ставлення до музейних пам'яток.

Цього разу було не просте використання будівлі музею для проведення заходу, а співпраця музею та школи на рівних умовах.

Спільна діяльність Лебединського закладу загальної середньої освіти I-III ступенів № 1 із Лебединським краєзнавчим музеєм розпочалася у 2005 році. Саме в музеї надали цінну інформацію щодо створення гімназії, про

її діячів, а у 2011 році був створений шкільний музей історії, де одна із його сторінок розповідає про сім'ю Капністів.

Сьогодні заклад освіти продовжує співпрацю у рамках дослідно-експериментального проекту «Історія навчального закладу в особах». Наше сьогоднішнє засідання, це лише проміжний етап шкільного проекту, тому ми і надалі будемо продовжувати вивчати історію своєї школи і свого краю.

Мета засідання: ознайомити учнів з життєписом та діяльністю видатних особистостей України та рідного краю кінця XIX початку XX століття Варварою Василівною та Василем Олексійовичем Капністами; показати їх вплив на розвиток української культури, становлення української державності; розвивати логічне та критичне мислення учнів, дослідницьку, соціальну, громадянську та предметні (історичні) компетентності, вміння висловлювати свої думки; виховувати патріотизм, гордість за історичне минуле українського народу та рідного краю.

Обладнання: технічні засоби: ноутбук, мультимедійний проектор; демонстраційні матеріали. Урок проводиться у Лебединському художньому музеї.

Дидактичне забезпечення: презентація.

Проблемне завдання. Який внесок у розвиток культури та української державності зробила родина Капністів?

«Пізнай свій край... себе, свій рід, свій народ, свою землю – і ти побачиш шлях у життя. Шлях, на якому найповніше розкриються твої здібності. Ти даси йому продовження, вторувавши стежину, із тієї стежини вже рушили у життя твої нащадки. І також будеш ти».

Г. Сковорода

Вступне слово до засідання шкільного краєзнавчого клубу старшокласників:

Минуло більше 100 років як відійшли у вічність графи Капністи, але ми продовжуємо згадувати добрим словом їх діяльність. Після проголошення незалежності у м. Харків заснований благодійний фонд Капністів, метою діяльності якого є повернення до належного стану архітектурних пам'яток цієї знаменитої родини та відновлення духовних цінностей сім'ї.

Нащадки родини Капністів цікавляться історією свого родоводу, займаються підготовкою до друку 3-томного видання родоводу Мусіних-Пушкіних.

Отже, я переконана, що саме представники великої родини Капністів є зразком втілення мужності, патріотизму, героїзму і честі.

Вони є прикладом наступним поколінням любові до Батьківщини, рідного краю, його історії. Бо як сказав М. Рильський «Хто не знає свого

минулого, той не вартий свого майбутнього». Хто не шанує видатних людей свого народу, той сам не годен пошани.

І це дійсно так, бо як дерево тримається на землі своїм корінням, так людина тримається на землі своїм минулим. Людина, яка не знає свого минулого, - перекотиполе, куди вітер подме, туди вона і котиться. Саме тому ми маємо знати свою історію, своє минуле.

Хід заходу

Організаційна частина.

Оголошення теми і завдань засідання.

Учитель. До Вашої уваги пропонуємо засідання шкільного краєзнавчого клубу старшокласників на тему «Внесок родини Капністів у розвиток української культури, становлення української державності наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст.»

Сьогодні ми поринемо в історичне минуле нашого рідного краю, спробуємо правдиво висвітлити життєвий шлях окремих представників роду Капністів, розкрити їх внесок у розвиток культури та української державності.

Проблемне запитання. Чому саме про цю родину ми вирішили поговорити? Дамо відповідь на це питання, заслухавши наших «дослідників», «істориків», «мистецтвознавців».

Основна частина засідання.

Учитель. Сьогодні Лебединський заклад загальної середньої освіти І-ІІІ ступенів № 1 працює над дослідно-експериментальним проєктом «Історія навчального закладу в особах». Ми збираємо матеріал про видатних діячів, які сприяли відкриттю освітнього закладу, які в ньому навчалися, працювали і прославляли нашу школу, наш край не тільки на теренах України. Слово надаю дослідникам»

Дослідник. До таких видатних особистостей слід віднести Варвару Василівну Капніст, яка стала опікункою жіночого училища у 1869 р., що пізніше – у 1917 р. – було перетворене у Лебединську школу № 1. З того часу починається поширення освіти у м. Лебедин. Кошти на побудову виділив чоловік Варвари Василівни – Василь Олексійович Капніст (1838 – 1910 рр.), який у 1880-х рр. був проводирем Харківського губернського та Лебединського повітового дворянства, дійсним статним радником. Крім того, Василь Олексійович доводився онуком відомому російському літератору Василеві Васильовичу Капністу.

У жіночому училищі навчалися доньки Капністів: Варвара та Єлизавета.

Дослідник. У 1870 р. за положенням Міністерства Народної освіти жіноче училище ІІ розряду було перетворене у 4-класну жіночу прогімназію з підготовчим класом. Із часом кількість дітей у гімназії збільшувалась, тому здійснювались нові добудови. 1 липня 1903 року було відкрито гімназію. У ній діти отримували знання, займалися рукоділлям.

Історик. У гімназії вивчали російську та французьку мови, математику, фізику, суспільствознавство, співи, закон Божий. Предмети поділялися на

обов'язкові і необов'язкові. До обов'язкових слід віднести: закон Божий, російську мову, історію, географію, каліграфію, працю. Необов'язковими були: співи, музика, танці, іноземні мови. Гімназистки отримували ази й кулінарного мистецтва. Разом із практичними уміннями у гімназисток виховували почуття патріотизму. Так, на заклик начальниці про допомогу пораненим воїнам, вихованки пошили білизну для Червоного Хреста.

Дослідник. Варвара Василівна та Василь Олексійович Капніст були високоосвіченими та культурними людьми. Після вінчання у 1867 р. подружжя проживає у родинному маєтку Капністів у селі Михайлівка Лебединського повіту. Ця садиба має славу історію, бо належала у XVIII ст. гетьману П. Полуботку, дворянину А. Іваненку, а згодом перейшла до роду Капністів. Тому цей двоповерховий палац зберігав безцінний родовий архів, багату бібліотеку та цінні художні твори: картини, вироби із порцеляни, срібла та бронзи. До речі, в архіві знаходилися документи XVII – XIX ст. Деякі портрети з колекції Капністів експонувалися на виставці XII археологічного з'їзду в Харкові. П'ять портретів зібрання було показано на виставці портретів у Таврійському палаці в Санкт-Петербурзі у 1905 р.

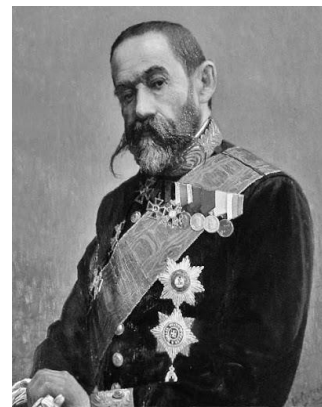
Дослідник. Слід зазначити, що подружжя Капністів особливої уваги надавали творам мистецтва. У садибному мистецькому зібранні значне місце посідали портрети Полуботка, Коробовського, Іваненків, Капністів, які ми можемо бачити у музеї.

Дослідник. Портрет Капніста було замовлено харківському художнику І. Святенку, який прагнув до створення образу графа як державного діяча. Історики стверджують, що портрет був написаний у Михайлівці, бо поряд з цією картиною на XII виставці картин Товариства Харківських художників була робота І. Святенка «Краєвид с. Михайлівка Лебединського повіту Харківської губернії». Існування цього твору свідчить про перебування художника у Михайлівці.

Учитель. Погляньте на портрет Василя Олексійовича Капніста. Як ви думаєте, хто або що є головним акцентом картини на погляд художника? (рис. 7)

Мистецтвознавець. Портрет Капніста – це певною мірою спроба поєднання зовнішнього антуражу статусності та багатства внутрішнього світу. Високе соціальне становище графа підкреслюють численні нагороди та ордени. Проте, перед нами не тільки відображення статусності, ми також бачимо людину благородної зовнішності, заглиблену у свої думки. Портрет суворий і не буває зайвими деталями. Головний акцент художник робить на обличчі графа – відкритому, спокійному, яке виявляє природний розум і розважливість.

Учитель. Що привертає увагу в картині з першого погляду?

Рисунок 7. Василь Олексійович Капніст

Мистецтвознавець. Насамперед, увагу привертає оригінальна композиція, впевнена і велична постать чоловіка з незвичними бакенбардами та пишними вусами. Майстер представив нам вже давно не молодого, але надзвичайно харизматичного чоловіка в чверть-повороті. Ледь помітний нахил голови, впевнений жест руки, що стискає рукавичку, передають внутрішню силу і впевненість у собі. Проникливий погляд видає у зовнішньо спокійній людині натуру зі сталевим характером.

Учитель. Напевно, ви зі мною погодитесь, що картина носить урочистий характер. Наведіть свої аргументи.

Мистецтвознавець. Широка муарова стрічка червоного кольору, блиск позументів та численні ордени вносять у картину нотки парадності. На темному полотні мундиру, вишитому позолотою, сяють ордени Св. Олександра Невського, Св. Володимира (II класу), Св. Анни, хрест Св. Георгія (III класу) та хрест за участь у Російсько-Турецькій війні 1877-1878 рр.

Учитель. Який фон картини?

Мистецтвознавець. Фон картини дуже делікатний, ненав'язливий і вторинний. Він жодним чином не відволікає увагу глядача від головної особи. При цьому, завдання фону – підкреслити психологічні риси та характер особи, створюючи відчуття урочистості та гармонії в рамках картини.

При детальному розгляді портрету стає очевидним, що перед нами неординарний пам'ятник історії і культури. Майстерність і вишукана техніка живопису підтверджують, що Святенко був блискучим портретистом. І це якнайкраще презентує портрет господаря Михайлівки.

Учитель. Василь Капніст – граф, предводитель дворянства Харківської губернії та один із найбільших її землевласників. Усе життя він примножував сімейну колекцію творів мистецтва, яка сформувала основу колекції Лебединського художнього музею.

Одночасно із портретом Капніста, Святенку також був замовлений і портрет дружини Василя Олексійовича – Варвари Василівни (уродженої княжни Рєпніної), який, на жаль, не зберігся до нашого часу. Тривалий час цей портрет зберігався у жіночій гімназії (нині – Лебединський заклад загальної середньої освіти № 1), якою опікувалася дружина графа. Скоріше за все портрет був знищений у 1930-х роках або згорів під час пожежі у школі в 1943 році.

При цьому доля портрету графа також не була простою. Дуже довго він ніс на собі численні сліди пошкодження і подряпини. Картина пережила кілька реставрацій, і після останньої, у 1987 році, зайняла своє місце у IV-му залі музею, де з нею можна детально ознайомитися.

Учитель. Як зазначають історичні джерела, Василь Капніст займався не тільки культурницькою діяльністю, але й благодійною. Розкажіть про це.

Історик. В. Капніст займався благодійною діяльністю, зокрема підтримував ідею спорудження у Михайлівці лікарні, надавав матеріальну

допомогу навчальним закладам Лебединського повіту, одним з перших встановив телефон у сільській місцевості.

Ім'я губернського предводителя дворянства В. Капніста згадується у газеті «Харківські губернські відомості» від 15 червня 1894 р. серед тих, хто виступав у Борках при освяченні храму і каплиць. Він входив до складу комітету із спорудження храму і благочинних установ на місці подій 17 жовтня 1888 р.

Учитель. Портрети графа Капніста та його родини писав також російський художник В.О. Серов.

Історик. Саме у Борках Капніст познайомився з художником В. Серовим, якого запросив до Михайлівки для зображення низки жіночих портретів капністівської родини: дружини графа В. Капніста та його доньок. Знайомство митця з Капністами зумовило поїздку на Лебединщину. Як було заведено, художника запросили відвідати Михайлівку. На згадку про цю подію В. Серов написав етюд «Михайлівка» (10х16) олійними фарбами на невеличкій дерев'яній дошці, який зберігається в Лебединському міському художньому музеї ім. Б.К. Руднева (рис. 8).

Рисунок 8. Етюд В. Серова «Михайлівка»

Історик. Авторство В. Серова зафіксовано в інвентарних книгах Лебединського художнього музею, а також у щоденнику першого директора музею у Лебедині Бориса Руднева. У довоєнній інвентарній книзі Лебединського художнього музею експонат під № 148 описано таким чином: «Картина написана олійними фарбами художника Серова «Михайлівка».

З правого боку невисокий пагорб, на пагорбі церква, оточена деревами. Лівіше видно інші будівлі».

Учитель. Давайте поглянемо на картину і перевіримо, чи відповідає опис експоната реальності.

Мистецтвознавець. У центрі – біла, з одним великим куполом церква, оточена зеленими тополями. Лівіше – окреме дерево, дві білі каплички. Удалині видніються хати. Від капличок до переднього краю в'ється стежка, по обидва боки якої насаджені кущі. У правому куті – частина білого кам'яного стовпчика огорожі. Небо вкрите холодними сірими хмарами. Етюд вражає кольоровою гамою, багатством природи, зокрема українського села. Авторського підпису немає.

Учитель. Слід зазначити, що неповторні краєвиди української природи с. Михайлівка надихали художників на створення неповторних шедеврів. Тому важливо було зберегти їх для наступних поколінь.

Історик. Під час окупації м. Лебедин німецькими військами Б. Руднев переховував деякі особливо цінні експонати, зокрема й етюд роботи В. Серова. У щоденнику, який вів під час окупації Лебедин фашистами, він записав: «Я снял с экспозиции 5 этюдов Васильковского и один этюд Серова» [18].

Як зазначають знавці творчості В. Серова, члени капністівської родини, яких портретує В. Серов, належать до цінних моделей.

Учитель. Серед портретів капністівської родини найбільшу увагу привертає портрет Варвари Капніст (рис. 9). Що в ньому особливого?

Рисунок 9. Варвара Василівна Капніст

Мистецтвознавець. Портрет В. Капніст Серов зобразив у техніці пастелі. Ретельно прописане обличчя графині, що доброзичливо дивиться на нас, контрастує з одягом, написаним художником узагальнено, наче у пориві натхнення. Спокійне обличчя не видає жодних емоцій, а художник, зі свого

боку, не використовує жодних мистецьких засобів щодо розкриття психологічного стану графині.

Учитель. Варвара Капніст разом із своїм чоловіком була активною громадською діячкою. Підтвердженням цього є повідомлення наших дослідників.

Дослідник. Варвара Василівна брала участь у громадському житті міста та губернії, будучи головою опікунської ради Лебединської жіночої прогімназії, головою Харківського губернського дворянського товариства допомоги. З її ініціативи в Харкові відбулися такі заходи, як костюмований бал у залі Дворянського зібрання у грудні 1895 р., художній вечір у драматичному театрі, на якому була показана п'єса «Звідки сир-бор загорівся», літературно-музичний вечір на честь губернського дворянського товариства. На останньому були поставлені п'єси І. Потапенка «Букініст» та І. Тургенєва «Сніданок у предводителя».

Дослідник. Варвара Василівна – велика шанувальниця української старовини, колекціонує кераміку, українські текстильні вироби: сукні, серветки, скатертини, рушники, прошви, зразки народної вишивки, вишукані меблі, посуд, волокитинську порцеляну, які представлені у цьому залі.

Учитель. Шановні присутні! Прошу вас звернути увагу на посуд Волокитинської мануфактури, який розміщено у скляній шафі. У чому ж його особливості?

Мистецтвознавець. Головною продукцією мануфактури були посуд, підсвічники, порцелянові люстри, рамки для дзеркал тощо. Але виробництво відрізнялось від інших створенням малої порцелянової пластики.

Так, серед виробів мануфактури, опинились порцелянові фігурки на історичні, романтичні та побутові теми (дами і кавалери в історичних костюмах). Особливо популярною була порцелянова пара – «Козак та дівчина-українка» (рис. 10).

Рисунок 10. Порцелянова пара «Козак та дівчина-українка»

Учитель. Поряд зі скляними шафами у залах знаходяться й інші меблі, які також були привезені із маєтку Капністів. Про них розкажуть наші мистецтвознавці.

Мистецтвознавець. У художньому музеї ми можемо побачити деякі меблі із маєтку Капністів, зокрема диван, широкий, наповнений ватою та

морською травою, з низенькими зігнутими ніжками та з щільними, вигнутими всередину боками. На м'якій та високій спинці, увінчаній фронтоном із вузьким, довгим барельєфом, зображені оголені хлопчики (праворуч) і хлопчики, які складають зброю (ліворуч). Обшивка сучасна (після реставрації змінена), жорсткі частини облицьовані карельською березою.

Мистецтвознавець. Овальний, облицьований карельською березою стіл на чотирьох фігурних ніжках чорного кольору у вигляді атлантів – різьблених фігур бородатих чоловіків з оголеними, обв'язаними тканиною торсами, на головах яких і спочиває кришка столу. Нижня частина ніжок чотиригранна, злегка увігнута усередину і заокруглена донизу. Ніжки з'єднані вигнутими перекладами із золотим рельєфним єгипетським орнаментом з сфінксів і чад.

Мистецтвознавець. Стіл облицьований фанерою з карельської берези золотистого кольору, зі вставками з дерева темно-коричневого кольору. Він має висувний ящик посередині під кришкою. Кути скошені. Ніжки з внутрішньої сторони напівкруглі, зовні – тригранні і на кутових гранях розміщені виступаючі пілястри з дерева темно-коричневого кольору з жовтою стрічкою з вузького довгого листа. Унизу усі чотири ніжки з'єднує широка перекладка, роздвоєна з боків. У центрі обніжка на ступінчастому узвишші розміщений по діагоналі невеликий сфінкс із дерева жовтуватого кольору. Ніжки вгорі своїми гранями півколом переходять у верхні бокові рейки.

Учитель. Варвара Капніст усе своє життя присвятила розвитку української культури, навіть і в непрості роки революції та громадянської війни.

Дослідник. В.В. Капніст заснувала у с. Межиріч Лебединського повіту майстерню керамічної скульптури. Її колекція мала неабиякий успіх на Паризькій виставці 1878 р. Відомо, що 1918 р., коли грабувалися садиби, розтягувалися цінні речі, Варвара Капніст надала твори з колекції на Першу виставку української старовини в Лебедині, організовану С.А. Таранушенком. Серед експонованого були робота Т.Г. Шевченка «Кобзар з поводитирем», портрети родини Полуботків, гетьмана Д. Апостола, Михайлівського поміщика О. Іваненка рушники, вишиванки, українські килими. Трохи раніше Варвара Капніст передала на зберігання до Музею красних мистецтв і старожитностей Харківського університету цінні речі з колекції: 17 половинних полотен та 6 цільних плахт.

Учитель. Славну і героїчну сторінку історії України становить національно-визвольна боротьба українського народу 1917-1920 рр., яка є найвизначнішим етапом у тривалих змаганнях за утвердження української державності. Ці події мали значний вплив на життя родини Капністів.

Історик. Більшовицький переворот 1917 р. викликав соціальні конфлікти і масове кровопролиття у країні. Він мав трагічні наслідки у долі Олексія Васильовича Капніста, сина Варвари Василівни і Василя Олексійовича та його родини. У кінці 1917 р. Олексій Васильович змушений був назавжди покинути Михайлівку.

Навесні 1918 р. у розпал анархії в країні згорів і графський палац. Величезні цінності, що зберігалися в ньому, не давали спокою професійним грабіжникам. Як розповідали старожили, за допомогою своїх приборників – жителів Михайлівки Микити Ворони і Григорія Букші уночі були викрадені найцінніші речі на сотні тисяч карбованців. Щоб замаскувати сліди крадіжки, Г. Букша підпалив усередині приміщення палацу портъери. Коли пожежа поширилася і стала помітною ззовні, М. Ворона і Г. Букша почали подавати сигнали у пожежний дзвін. Збіглося багато місцевих жителів, дехто з них намагався приборкати вогонь, а більшість почали витягувати вцілілі речі і мерщій відносити до своїх домівок. Деякі картини, меблі дивом уціліли.

Історик. Їх зібрав лебединський мистецтвознавець Борис Костянтинович Руднев. Саме вони стали основою для створення 20 листопада 1918 року історико-краєзнавчого музею в Лебедині (потім перейменований у художній музей). Нині твори з колекції Капністів, органічно вписавшись у музейний простір, поціновані спеціалістами і любителями, привертають увагу й до самої родини колекціонерів, зусиллями якої збирались і зберігались мистецькі цінності.

Родина Капністів зробила значний внесок у розвиток української та російської культури. Тим більше, твори з колекції Капністів стали основою створення художнього музею.

Підсумки засідання.

Учитель. То ж давайте дамо відповідь на проблемне запитання: Чому саме родина Капністів заслуговує на повагу і дослідження?

Учитель. Відродження духовності неможливе без знання історичного минулого рідного краю. Тож саме розквіт сьогодення спонукає справжніх патріотів об'єктивно осягнути минуле. А історія держави безпосередньо пов'язана з історією окремих родин, які своєю діяльністю впливали на становлення української держави, нації, культури, свідомості. Таким прикладом є родина Капністів (розкриття змісту епіграфа).

Учитель. Досліджуючи видатні постаті В.В. Капніст та В.О. Капніста, не можна їх розглядати окремо від творів художників, предметів побуту, які зберігаються в художньому музеї. Родина Капністів пов'язана з багатьма яскравими сторінками трагічної та славетної історії України, поставивши за мету відновлення та процвітання Батьківщини. Будемо сподіватися, що ми ще не раз почуємо про Капністів те нестаріюче гасло їх величного герба: «У вогні непохитні»...

Наш захід завершився.

Висловлюємо слова вдячності учням, педагогам, усім, хто допомагав у проведенні засідання.

4.3. ЗАСІДАННЯ ПАТРІОТИЧНОГО КЛУБУ «ПАМ'ЯТЬ» «З ТУРБОТОЮ ПРО ТИХ, ХТО ПОТРЕБУЄ ДОПОМОГИ»

Таран Світлана Михайлівна, заступник директора Лебединського закладу загальної середньої освіти І-ІІІ ступенів № 3 Лебединської міської ради Сумської області

У куточку заховавшись ти не стій,
Бо люди просять помочі й поради.
Для них потрібен щирий відгук твій
Тому спіши робити добрі справи.

Цими словами учні Лебединського закладу загальної середньої освіти І-ІІІ ступенів № 3, члени патріотичного клубу «Пам'ять», який багато років поспіль діє на базі Лебединського закладу загальної середньої освіти І-ІІІ ступенів № 3, керуються у своїй діяльності, у повсякденному житті (рис. 11).

Мета клубу: формувати громадянина-патріота, виробляти в учнів глибоке розуміння громадянського обов'язку, готовність прийти на допомогу, спонукати до фізичного самовдосконалення, вивчення бойових традицій та героїчних сторінок історії українського народу, виховання високих духовних якостей і патріотичних почуттів.

До клубу входять учні середньої ланки. Кожен із них несе часточку тепла свого серця людям похилого віку, ветеранам війни, праці, вдовам, учням, які потребують особливої уваги, дітям-інвалідам та всім тим, хто потребує допомоги.

Рисунок 11. Пошукова робота членів патріотичного клубу «Пам'ять»

Для людей поважного віку, ветеранам війн важливо, щоб про них не забули, щоб їх пам'ятали і поважали. Допомагають учні й працівникам школи, які нині перебувають на заслуженому відпочинку. Цій категорії людей особливо потрібне

спілкування з дітьми, адже це так нагадує їм про молодість, і вони знову відчувають себе потрібними суспільству.

Одним із важливих завдань, які стоять перед гуртківцями є пошукова та дослідницька робота. З метою більш ефективної роботи по реалізації поставлених завдань, створено пошукові групи:

1) біографи: збирають свідчення учасників радянсько-німецької війни та займаються пошуком документальних та інших свідчень солдатських вдів, остарбайтерів про їх перебування за кордоном. Започаткували акцію «Моя родина в роки війни» (рис. 12);

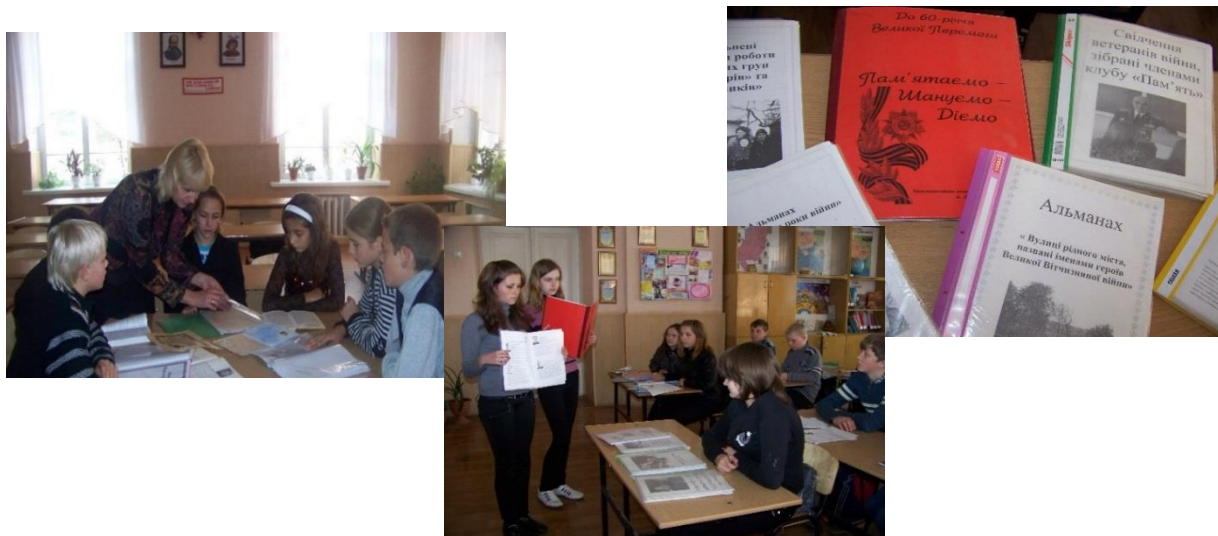

Рисунок 12. Засідання патріотичного клубу «Пам'ять»

2) дослідники: досліджують назви вулиць, пов'язані з іменами героїв війни, збирають та узагальнюють інформацію про поховання воїнів, нелегку долю людей у часи війни, розміщують матеріали з даної тематики в засобах масової інформації (рис. 13);

Рисунок 13. Розміщення досліджених матеріалів у засобах масової інформації

Рисунок 16. Упорядкування поховання воїнів-визволителів

Неодноразово учителі та учні інших закладів освіти були присутніми на відкритих засіданнях членів клубу «Пам'ять». Стало доброю традицією запрошувати фронтовиків, учасників війни на зустріч з учнями школи. Адже солдатська пам'ять – це той голос історії, який ми повинні слухати, як голос правди про війну (рис. 17).

Рисунок 17. Зустрічі з фронтовиками, учасниками війн з учнями школи

Плідна робота гуртківців приносить свої результати. Так, члени клубу отримують на свою адресу схвальні відгуки мешканців мікрорайону, листи вдячності (рис. 18).

Рисунок 18. Відгуки мешканців мікрорайону, листи вдячності

Закономірним є той факт, що учні неодноразово визначались переможцями в міському етапі обласного конкурсу пошукових загонів «Подвиг», були призерами обласного огляду-конкурсу «Ветеран живе поруч».

На думку гуртківців, саме робота у клубі «Пам'ять» для молодого покоління є невичерпним джерелом надбань громадянської освіти, можливості самоствердитися в очах однолітків, батьків, учителів, бажання знайти однодумців, реалізувати себе.

Завдяки залученню учнів до роботи у клубі, гуманному спрямуванню виховної роботи, у школярів формується розуміння про суспільно-корисні цінності, прагнення бути чесними і справедливими людьми, палкими патріотами, свідомими громадянами України.

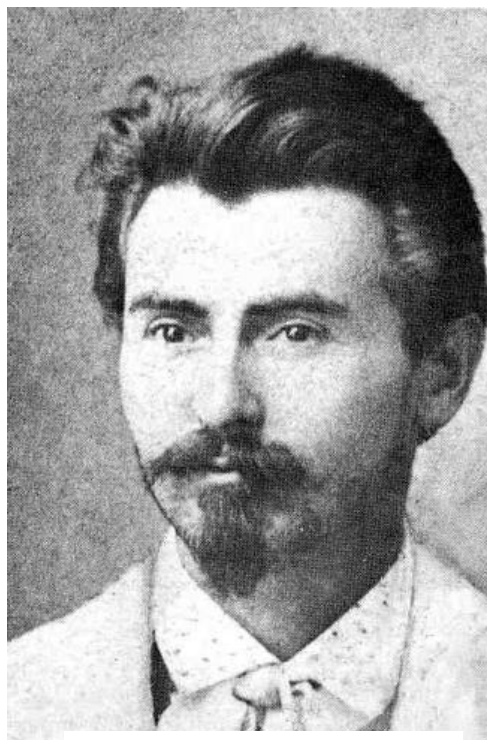
4.4. ГОДИНА КЛАСНОГО КЕРІВНИКА «МИСТЕЦЬКІ ДИВОСВІТИ РОДИНИ КРИЧЕВСЬКИХ»

Шиян Ольга Миколаївна,
учитель історії Лебединського
закладу загальної середньої
освіти I-III ступенів № 3
Лебединської міської ради
Сумської області

Історія мистецької династії Кричевських та доля їхнього культурного спадку, розпорошеного на трьох континентах, є показовими з різних точок зору. Для українського народу є важливим завданням зберегти спадщину відомої української мистецької династії Кричевських, творчість якої була спрямована на збагачення національних традицій. Митці цієї родини працювали у багатьох галузях художньої культури: в архітектурі й дизайні, малярстві та графіці, у кіно і театрі, а їхні кращі твори стали національним надбанням.

Прізвище Кричевських давно і міцно увійшло в історію українського образотворчого мистецтва. Це найбільша в Україні родина художників, коріння якої знаходиться на Слобожанській землі, у Лебединщині. Старовинний український рід Кричевських дав у XX сторіччі ціле гроно видатних діячів української культури, що залишили по собі щедрю та різноманітну творчу спадщину. Це родина справжніх майстрів, митців найвищого гатунку. Родина Кричевських репрезентує українське мистецтво у багатьох його галузях. Усі вони переважно живописці, а частково – архітектори, графіки та художники театру та кіно. Їх доля склалася по-різному, але усіх їх об'єднує одне – любов до Батьківщини.

Василь Григорович Кричевський народився у 1873 році в селі Ворожба Харківської губернії, на Слобожанщині (рис. 19). Він був найстаршим із восьми дітей міщанина, повітового земського фельдшера Григора Якимовича Кричевського та його дружини Прасковії Григорівни. Навчався у місті Харків у залізнично-технічному училищі. Після закінчення був помічником міського архітектора. У 1903 році одержав першу

*Рисунок 19. Василь
Григорович Кричевський*

нагороду на конкурсі проєктів будинку Полтавського земства, який був побудований за його планами і став зразком нового архітектурного стилю.

Між 1904-1908 роками він брав участь у керівництві будівництвом та художньому оформленні цього будинку. У 1912-1913 роках Василь Кричевський керував майстернями килимів родини Ханенків у селі Геленівці Васильківського повіту Київської губернії і керамічною школою в Миргороді. На замовлення відомого мецената-мільйонера Богдана Ханенка В.Г. Кричевський виконав картони (ескізи) килимів на теми українського народного мистецтва. Оленівська майстерня виткала ті килими для подружжя Ханенків. За часів УНР він був обраний першим ректором Державної Академії Мистецтва у Києві, а пізніше був професором Архітектурного інституту і Мистецького інституту у Києві, який радянська адміністрація реорганізувала у Державну Академію Мистецтв.

Спадщина Василя Григоровича Кричевського також містить цікаві твори, багато з яких зберігається у музеях. Це, насамперед, пейзажні етюди та натюрморти, написані в Криму та Шишках в імпресіоністичній манері. Твір «На півдні» художник особисто подарував Лебединському художньому музею у 1928 році з дарчим надписом (рис. 20).

Рисунок 20. Етюд В. Кричевського «На півдні»

22 березня 1918 р. на замовлення голови Центральної Ради М. Грушевського, Василь Кричевський виконав Великий і Малий герби України, ескізи печатки для офіційних документів Української Народної Республіки. Герб, розроблений В. Кричевським на основі Володимирського тризуба, затверджений Центральною Радою в якості Малого герба незалежної України (рис. 21, 22).

Рисунок 21. Великий герб України

Рисунок 22. Малий герб України

Під час війни Василь Кричевський залишив Київ і виїхав спочатку до Львова, пізніше – до Німеччини, а у 1949 році на постійне місце проживання до Каракасу (Венесуела), де помер 15 листопада 1952 року.

У 1975 могилу Василя Кричевського в Каракасі відвідав митрополит УАПЦ Мстислав (Скрипник), якому доповіли, що останки митця планують перепоховати в одній зі спільних могил. Згідно з розпорядженням митрополита прах Кричевського та прах його дружини Євгенії перенесли до українського цвинтаря святого Андрія в Саут-Баунд-Бруку (поблизу Нью-Йорка, штат Нью-Йорк, США), де отримали свій останній прихисток багато відомих українських діячів, політиків, державотворців, вчених, митців та служителів церкви.

На думку істориків архітектури, В.Г. Кричевський є одним із основоположників нового стилю в архітектурі – неукраїнського стилю, або українського модерну. У різні роки його малярські твори виставлялися як на Батьківщині, так і за кордоном (зокрема в Німеччині, Франції, Бельгії, Чехії, Польщі, Великій Британії, США, Канаді). Тематичні виставки його творів організовуються й сьогодні. Найвідомішими його роботами стали такі: «Гребля Квітки-Основ'яненка» (1899 р.), «На Дніпрі» (1900 р.), «Крим» (1901 р.), «Ярмарок» (1913 р.), «Кам'яна баба» (1925 р.), «Пейзаж» (1934 р.).

В Україні його картини зберігаються в музеях Києва, Львова, Сум, Полтави, Канева, Лебедина. У 2005 році праці Кричевського було внесено до національної енциклопедії Венесуели.

Таким чином, творча біографія художника дуже оригінальна: він без спеціальної освіти, пройшов шлях від малописьменного сільського хлопця до професора художніх вузів, доктора мистецтвознавчих наук, заслуженого діяча мистецтв.

Федір Григорович Кричевський народився 22 травня 1879 року у Лебедині (нині Сумська область).

Здобував художню освіту в Московському училищі живопису, скульптури і архітектури, яке закінчив у 1901 році. У 1910 році закінчив Петербурзьку академію мистецтв, після чого здійснив річну подорож Східною Європою, під час якої також навчався у Відні в Густава Климта. З 1913 року Ф.Г. Кричевський працював у Києві: викладав у художньому училищі (1913-1917 рр.), Українській академії мистецтв (1918-1922 рр., був її першим ректором), у Київському художньому інституті (1924-1932 рр., 1934-1941 рр.). Висока майстерність Кричевського виявилась насамперед у жанрі портрета. Перебуваючи на батьківщині у 1900 році на канікулах, художник пише портрет сестри Марії в десятирічному віці, відомий як «Дівчинка в блакитному». Це один із кращих ранніх творів митця, який зберігається у Лебединському художньому музеї ім. Б.К. Руднева.

02 листопада 1917 року відбулось урочисте відкриття Української Академії мистецтв у Києві. Першим ректором Академії обрали Федора Кричевського, людину, яка весь свій життєвий шлях впевнено і переконливо доводила самодостатність українського малярства. Всю енергію, весь організаційний хист він віддав справі налагодження праці Академії, яка спочатку розташовувалася в приміщенні при Центральній Раді.

Бурхливі роки політичних трансформацій не вплинули ні на світобачення Кричевського, ні на його мистецький смак. Він залишався вірним послідовником школи реалізму. Із встановленням радянської влади продовжив педагогічну діяльність у Київському художньому інституті, який більшовики перейменували Українську академію мистецтв.

У 1926-1928 роках митець багато працював над портретною галереєю видатних українських діячів: Івана Франка, Лесі Українки, Миколи Лисенка та інших. До скарбів українського мистецтва також увійшов триптих «Життя» (1925-1927 рр.), що мав великий успіх на Міжнародному конкурсі у Венеції (1928 р.). У 1933 р. частина триптиха «Повернення» самостійно експонувалася у складі виставки радянського мистецтва у Копенгагені та Варшаві.

Під час Другої світової війни залишився на окупованій території. Був головою Спілки митців України. Ніхто з друзів та колег не зрадив його з дружиною, незважаючи на їх походження. Наприкінці війни намагався виїхати на Захід, де вже перебував його брат Василь, але поїзд, у якому він їхав, не встиг відійти далеко від Кенігсберга через швидкий наступ Червоної Армії.

Кричевський Ф.Г. був заарештований НКВС і засланий до селища Ірпінь Київської області, де й помер від голоду. Перепохований у Києві на Лук'янівському цвинтарі в 1965 році.

Більшість творів художника зберігається у Національному художньому музеї.

Наприкінці 2012 року в одному із залів Лебединського міського художнього музею було урочисто відкрито меморіальну кімнату «Мистецькі дивосвіти родини Кричевських», де представлені художні твори, листівки,

фотографії, меморії шести представників трьох поколінь цієї високоталановитої династії Василя Григоровича, Федора Григоровича, Миколи Васильовича, Василя Васильовича, Олени Євгенівни та Катерини Василівни, що відображають особливості їх життєвого шляху та внесок у світову мистецьку скарбницю (рис.23).

Рисунок 23. Репродукції картин

Славна родина художників Кричевських збагатила скарбницю українського образотворчого мистецтва, прославляла свою батьківщину та її культуру як у власній державі, так і за кордоном.

4.5. СЦЕНАРІЙ ШКІЛЬНОГО СВЯТА «ПОСВЯТА В КОЗАЧАТА»

Верхова Валентина Юріївна,
директор Лебединського закладу
загальної середньої освіти
I-III ступенів № 6 Лебединської
міської ради Сумської області

Посвята у козачата відбувається в шкільній актовій залі.

Проводиться за участі представників об'єднаного міського військового комісаріату на чолі із заступником військового комісаріату – Дмитра Володимировича Ячменьова, голови слов'янського комітету України в Сумській області, лауреата премії Європейського форуму миру 2009 року, начальника штабу «Козацтво запорозьке» Сумщини – Василя Миколайовича Северина, голови громадської організації Спілки учасників бойових дій та інвалідів АТО Лебединщини «Побратим», випускника школи – Олега Вікторовича Верхова, військовослужбовців другого артилерійського дивізіону 27-ї реактивної артилерійської бригади, учасників бойових дій АТО – Ігоря Вікторовича Лисянського, Віталія Олександровича Заплюсвічки, Станіслава Сергійовича Потапенка та Віталія Івановича Біляка.

Актова зала прикрашена в патріотичному стилі. На сцені знаходиться державний прапор, прапор школи, квіти, кульки та епіграф.

Оформлена виставка дитячих малюнків: «У серці з Україною» та колажі «Історія козацтва».

За бажанням батьків учнів початкової школи організоване придбання камуфляжної форми, шевронів та виготовлені посвідчення для наймолодших козачат.

До зали запрошені працівники школи, батьки, учні та шановані гості свята.

Мета: формування в учнів цілісного духовного світогляду та почуття патріотизму, поглиблення знань учнів про звичаї, обряди, атрибути, пов'язані з козацькою минувиною, виховання патріотизму, дружби, взаємопідтримки, уміння працювати в команді, приймати рішення, бути відповідальним.

Наочність: плакати козацької тематики, костюми, вишиванки, фонозаписи пісень на українську тематику, мультимедійний проєктор.

Бо найкращі вояки –
Запорозькі козаки!
І не буде переводу
Українському народу
Доки із глибин сторіч
Долина козацький клич [27].

Хід свята

Звучить українська музика, на її фоні читають слова

Демонстрація відеокліпу «Україна» [3]

Ведучий: Моя Україна – широкі простори:

Поля і левади, долини і гори,

Молитва і пісня, і слово натхнення,

Наша праця й талант, Україно, для тебе!

Ведуча: Ми віримо в майбутнє твоє, Україно!

Говорять сьогодні дорослі й малі,

Бо ти в нас – найкраща, бо ти в нас – єдина,

Немає такої, як ти на землі! [32]

Ведучий: Любов до Вітчизни на крилах синів піднімає.

Вірність їмню ні відстань, ні вік не стирає.

На нашій планеті нічого дорожче немає

Від тої землі, що прослалась навколо Дніпра [32].

Слова і музика Н. Май «Пісня про Україну» [14] у виконанні учениці 9-го класу

Ведуча: Дорогі друзі, шановні наші гості. Ми раді вітати вас у нашому залі, на нашому заході.

Ведучий: Доброго та мирного неба над головою у цей святковий день. 14 жовтня українці одразу святкують три свята. Перше – День захисника України, друге – День українського козацтва, третє свято – Свято Покрови Божої Матері.

Ведуча : День захисника Вітчизни –

Мужності й героїства свято.

І ми вклоняємося тим,

Хто літ тому назад багато

І тим, хто нині з автоматом

Наш спокій береже і захищає,

Всю нашу велику родину,

Рідну землю свою – Україну [32].

Ведучий: На свято завітали шановані гості:

1. Голова слов'янського комітету України в Сумській області, лауреат премії Європейського форуму миру 2009 року, начальник штабу «Козацтво запорозьке» Сумщини – Василь Миколайович Северин.

2. Заступник військового комісару – Дмитро Володимирович Ячменьов.

3. Голова спілки учасників бойових дій та інвалідів АТО Лебединщини «Побратим», випускник нашої школи – Олег Вікторович Верхов.

4. Військовослужбовці другого артилерійського дивізіону 27-ї реактивної артилерійської бригади.

5. Учасники бойових дій АТО – Ігор Вікторович Лисянський, Віталій Олександрович Заплюсвічка, Станіслав Сергійович Потапенко та Віталій Іванович Біляк.

Ведуча: Вітаємо всіх, хто прийшов на свято козацької слави: дорогих гостей, козаків міста та області, батьків, учителів, учнів. Сьогодні на вас чекає захоплива мандрівка в історію українського козацтва та славні традиції козацького гарту, які ви зможете сьогодні переглянути на нашому святі.

Ведучий: Наша школа продовжує козацькі традиції через співпрацю з «Козацтвом запорозьким» на чолі з Василем Миколайовичем Северином.

Ведуча: До зали запрошуємо наших маленьких майбутніх козачат та їх вчителів Н.А. Куценко і Т.Б. Сагер, які вперше в нашій школі впроваджують через народну та козацьку педагогіку виховання дитини патріота, справжнього громадянина своєї держави, гідних нащадків українського козацтва.

Ведучий: Нехай пісні, які лунатимуть у цьому залі, обеззброять ворогів і подарують вам, наші шановні глядачі, натхнення. Нехай ця пам'ятна зустріч доторкнеться ваших сердець, а почуте ввіллється у ваші душі.

Ведуча: Урочистості з нагоди Дня захисника Вітчизни, Дня українського козацтва, Свята Покрови Божої Матері та посвяти учнів 1 класу у козачата, вважаємо відкритими.

Звучить Гімн України

Ведучий: Слово для привітання надається директору школи – Валентині Юрїївні Верховій.

Слова і музика Т. Петриненка «Україна» [22]

Ведуча: Було колись в Україні – ревіли гармати:

Було колись – запорожці вміли панувати.

Панували, добували і славу, і волю.

Забула вже Європа ту силу молоду,

Що біля Конотопа розбила вщент орду.

Забули тугодуми, як воля січова

Творила віщі думи, збирала в кров слова.

А ми сьогодні нагадаймо, що слава козацька – жива! [13]

Ведучий: Українська армія! Шлях її утворення та формування такий же непростий, як і становлення самостійної держави України. Мову почнемо про героїчну добу наших славних запорізьких козаків. Козацьке військо впродовж віків було найважливішою військово-політичною силою, яка протистояла чужинцям, боронила свою землю і український народ від завойовників Січі. Служити в українському війську, служити Україні – було справою честі і життя.

Ведуча: Служити в козацькому війську вважалося в народі найпочеснішою справою. Навіть матері під час великого походу самі виряджали дітей у військо. Та наречені слізно проводжаючи в дорогу, молилися Богу для швидкого повернення козаків.

Ведучий: Слово для привітання надається голові слов'янського комітету України в Сумській області, лауреату премії Європейського форуму миру 2009 року, начальнику штабу «Козацтво запорозьке» Сумщини – Василю Миколайовичу Северину.

Ведуча: З великим задоволенням запрошуємо на сцену винуватців нашого свята – майбутніх козачат.

Наш курінь:

Наш девіз: «Як вогонь безсмертний у віках не згас, так козацька слава у серцях у нас».

Учні-козачата:

1-й учень. Ми є діти українські –
Український славний рід!

Хочемо, щоб про нас маленьких
Добра слава йшла у світ! [23]

2-й учень. Народитись українцем –
Це велика честь і слава,

Рідний край свій полюбити –
Найважливіша з усіх справа. [29]

3-й учень. У нім пливуть глибокі ріки,
І шумлять степи безкраї,

Стрункі гори пнуться в хмари,
Синьооке море грає. [29]

4-й учень. Але, щоб цю землю свою
Міцно, щиро покохати,

Треба все її минуле
Добре вивчити, пізнати. [29]

5-й учень. Присягаємо, край наш рідний,
Над усе любити,

Народ рідний шанувати
І для нього жити. [25]

6-й учень. Отже нам вже саме час
Приєднатися до вас,

Станемо і ми такі
Велетенські козаки! [25]

Слова і музика А. Мигай «Козацька пісня» [20]

Козак. Оце так зміна в нас росте!

Розумні, сильні, кмітливі, голосисті!

Козацькому гурту ви бачиться раді.

Скажіть, чи готові ви жити по правді [25].

Діти. Готові!

Козак. Ви справжні козацькі нащадки. Кожен, хто мріє стати козаком, повинен знати і виконувати заповіді козаків. А чи знаєте ви заповіді козаків?

ЗАПОВІДІ КОЗАКІВ

1. ЧЕСТЬ І ДОБРЕ ІМ'Я ДЛЯ КОЗАКА ДОРОЖЧІ ЗА ЖИТТЯ.
2. ПО ТОБІ СУДЯТЬ ПРО ВСЕ КОЗАЦТВО І НАРОД ТВІЙ.
3. КОЗАКИ ВСІ РІВНІ У ПРАВАХ.
4. БУДЬ ПРАЦЬОВИТИМ НЕ ЛЕДАРИЮЙ.

5. СЛУЖИ ВІРНО СВОЄМУ НАРОДУ, А НЕ КЕРМАНИЧАМ.
6. ДОТРИМУЙ СЛОВА, СЛОВО КОЗАКА БАГАТО ВАЖИТЬ.
7. ПОВАЖАЙ СТАРШИХ, ШАНУЙ СТАРІСТЬ.
8. ТРИМАЙСЯ ВІРИ ПРЕДКІВ, ЖИВИ ЗА ЗВИЧАЯМИ СВОГО НАРОДУ.

9. ЗГИНЬ, А ТОВАРИЩА ВИРУЧАЙ.

Козак. Час наших юних козачат урочисто до лав козацьких зарахувати.

Ведучий: Право надати присягу надається Василю Миколайовичу Северину.

Присягаєтесь ви?

Бути чесним і сміливим!

ПРИСЯГАЄМОСЬ!

Боронити справедливість!

ПРИСЯГАЄМОСЬ!

Цінувати побратимство!

ПРИСЯГАЄМОСЬ!

Шанувати всі народи!

ПРИСЯГАЄМОСЬ!

До освіти прагнуть завжди!

ПРИСЯГАЄМОСЬ!

І плекати рідну мову

ПРИСЯГАЄМОСЬ!

Не порушувати клятву!

ПРИСЯГАЄМОСЬ!

Щоб козацькому роду

Не було переводу,

Присягаєм на вірність

Вітчизні й народу!

ПРИСЯГАЄМОСЬ! ПРИСЯГАЄМОСЬ! ПРИСЯГАЄМОСЬ!

Козак. Тож присягнулися ви, що правил цих не забудете,

Що справжніми синами свого народу будете.

Щоб козацькому роду не було переводу.

Присягаємо на вірність Вітчизні й народу!

Ведуча: Право провести посвяту з вручення шевронів та посвідчень «Козачат» надається директору школи В. Верховій, почесним гостям: Василю Миколайовичу Северину, Дмитру Володимировичу Ячменьову, Олегу Вікторовичу Верхову, учасникам бойових дій АТО – Ігорю Вікторовичу Лисянському, Віталію Олександровичу Заплюсвічці, Станіславу Сергійовичу Потапенку, Віталію Івановичу Біляку та військовослужбовцям другої артилерійського дивізіону 27-ї реактивної артилерійської бригади.

Вручення посвідчень і шевронів.

Ведучий: Тож, давайте, ще раз гучними оплесками привітаємо наших козачат та запросимо їх до ігрової кімнати для проведення ігор.

Звучить «Козацький марш», козачата покидають актову залу [7].

Ведуча: Січ. Козаччина. Легендарне минуле нашого народу. Це про неї Гоголь писав: «Ось вона Січ! Ось те гніздо, звідки вилітають усі ті горді і дужі як леви! Ось звідки розливається воля й козацтво на всю Україну!».

Ведучий: З давніх-давен людям відомо: «Дерево життя – це гілочка, на якій ростуть три листочки. Перший листочок – символ минулого, другий – сучасного, третій – майбутнього». Запорізька Січ... Мабуть, немає жодної людини на нашій багатостраждальній Україні, яка б не знала про славу Січ, про січове козацтво, їхнє лицарство.

Ведуча: Українські січові стрільці, Галицька армія, Армія Української Народної Республіки, Українська Повстанська Армія, Збройні Сили України – так в свій час називалося українське військо, яке було призване боронити націю. Мужньо боролися і гинули сини України за довгі роки боротьби за незалежність.

Ведучий: Та все ж служити в українському війську, служити Україні – було справою честі і життя.

Ведуча: До слова вітання запрошуємо заступника військового комісару Дмитра Володимировича Ячменьова.

Слова і музика Н. Май «На нашій Україні» [21].

Ведучий Сьогодні ми святкуємо велике свято – День захисника Вітчизни. Ми безмежно вдячні і вклоняємося тим, хто несе службу в лавах армії. Дякуючи їм наша Батьківщина сильна, незалежна, могутня.

Ведуча: Сьогодні не залишилось байдужих людей до долі України, а слова «патріот», «герой», «незалежність» набули для нас особливого значення.

Ведучий: Слова «Слава Україні – Героям слава» перестали бути просто вітанням. Це шана найкращим синам і донькам нашої Батьківщини, які не злякалися і по жертвували собою заради рідної землі.

Ведуча: Збройні сили України своїми славними традиціями зобов'язані козацтву. Багато століть лунають над нашою землею пісні, які уславлюють козаків. Тож хай живе і донині слава козацька, слава України.

Ведучий: Як говорив Тарас Шевченко: «У своїй хаті – своя сила і правда, і воля», тож маємо обов'язково шанувати тих, чий святий обов'язок – захищати свою хату, боронити свою правду – своєю силою і своєю волею.

Ведуча: До слова запрошуємо голову спілки учасників бойових дій та інвалідів АТО Лебединщини «Побратим», випускника нашої школи – Олега Вікторовича Верхового.

Хореографічний колектив «Соняшник». Флешмоб «Воїни світла»

Ведучий: У глибині душі кожного українця живе козак: воїн, який нічого не боїться і за рідну землю без роздумів віддасть своє життя. Отже, всіх ще раз вітаємо зі святом, і бажаємо міцного козацького здоров'я, незламної волі до перемоги та патріотичного духу, який допоможе долати будь-які перешкоди!

Слова і музика А. Загрудного «Будемо козаками» [19].

4.6. ВИХОВНА ГОДИНА ДО ДНЯ ПАМ'ЯТІ ТА ПРИМИРЕННЯ «ЦЕ – МОЯ БАТЬКІВЩИНА, ЦЕ – МОЯ УКРАЇНА!»

Дерев'янка Тетяна Михайлівна,
учитель історії Опорного закладу
Комишанська загальноосвітня школа
I-III ступенів Комишанської сільської
ради Охтирського району Сумської
області

Мета: вшанувати пам'ять про історичний подвиг українського народу в період Другої світової війни, учасників бойових дій в Афганістані, здійснити акцент на сучасних героїчних подіях учасників АТО; сприяти формуванню у молодого покоління рис свідомого громадянина, патріота; сприяти вихованню почуття любові до рідної країни, відданості Батьківщині, поваги до трудового внеску ветеранів праці, до історії України та вшанування історичного та сучасного подвигу воїна-солдата.

Форма проведення: відкритий виховний захід, зустріч поколінь.

Місце проведення: кабінет історії.

Під час проведення заходу використовується музичний супровід, комп'ютерна презентація, відеофільми, учні декламують вірші, звучать привітання для ветеранів.

Хід заходу

(Звучить фонозапис пісні «Травневий вальс» [16], музика припиняється і чути мелодію пісні «Священна війна» [15]).

Учитель. Щороку у травні ми відзначаємо День перемоги. Дорогою ціною заплатив український народ за участь у найстрашнішій за всю світову історію війні 1941-1945 рр. Не щезає в пам'яті людській, не йде в забуття великий подвиг і велика трагедія нашого народу – його битва, його перемога над фашистами. Можна по-різному ставитися до Великої Вітчизняної війни, по-різному її називати, але хіба можна забути тих, хто віддав своє життя для щастя інших. Урок мужності присвячений пам'яті жертв Другої світової війни, Дню пам'яті та примирення – це лише маленька часточка великої данини пошани полеглим героям та тим ветеранам, яким пощастило залишитися живими і повернутися до мирного життя.

1-й учень

Десь там, в історії, гудуть фронти війни.

Клекоче пеклом знавісніла битва...

Солдаток плач й скорбота сироти,

І матерів свята молитва

За тих синів, що не вернулись з бою,

Сміливо йшли в останню штикову

Десь там під Ржевом чи під Лозовою

Й навіки падали в траву...
Десь там, в історії...
Та кров холоне й нині,
В зажурі вічній нашій матері...
Я хочу щастя милій Україні,
Я хочу миру на моїй землі! [26]

1-й ведучий: Доброго дня. Шановні гості!

2-й ведучий: Нашу зустріч ми присвячуємо Дню пам'яті та примирення та 75-й річниці з Дня Перемоги над нацизмом і зичимо всім нам єдиного і такого необхідного для кожного із нас та всієї нашої України МИРУ!

1-й учень.

Ніхто не забутий;

На попіл ніхто не згорів:

Солдатські портрети на вишитих крилах пливуть.

І доки є пам'ять в людей і живуть матері,

Допоки й сини, що спіткнулись об кулі, живуть [1].

2-й учень

Їх прийняла війна, лишивши списки

Загиблих у праведнім бою,

Застигли в тузі обеліски,

В гранітнім каміннім строю [1].

1-й учень

Пам'ятайте, друзі, цих людей довіку,

Тих, хто повернувся і поліг в боях.

І вклонімось всі ми низько до землі їм,

Квітами устелим їх тернистий шлях [1].

Учитель

Нелегке наше сьогоднішнє не може заступити радості приходу весни, а разом з нею і Дня Перемоги. Цей день залишиться для нас завжди затьмареним від гіркоти втрат і осяяний сонцем Перемоги. Його наближували, як могли люди, котрим було дуже нелегко в ті воєнні літа і яким найважче сьогодні. У довічному боргу наше покоління і перед тими ветеранами війни, кому пощастило пройти через чорнило битв і дожити до світлого Дня Перемоги. Усе менше їх залишається в життєвому строю. Даються знаки і опалена війною молодість, сирі окопи і бліндажі, голод і холод, хвороби і рани. Їхні груди вкриті медалями, на скронях – сивина. Але вони пам'ятають ті страшні часи, хоч часто їм і не хочеться про них згадувати.

1-й ведучий: Життя іде... Барвистими маминими рушниками стеляться в широкий світ дороги. Дорослішають діти. Сивіють матері – такий закон життя. Але ніколи не старітиме наша квітуча українська земля.

2-й ведучий: Зацвітає калина. Зелене ліщина. Степом котиться диво-луна. Це – моя Україна, це – моя Батьківщина, що як мама і тато – одна!

1-й ведучий: Наш народ, відстоюючи власну державу, йшов через утиски, приниження та невизнання. Йшов довго, упродовж усієї історії від часів Київської Русі до наших днів. На цьому тернистому шляху загинула незліченна кількість кращих синів і дочок України, які відстоювали нашу державу. Колись відомий політик і державний діяч Отто Фон Бісмарк сказав такі слова: «Ніколи стільки не брешуть, як під час війни, після полювання і до виборів».

2-й ведучий:

Ще ллється кров,

Ще стогне Україна.

Чом плаче край?

Яка, чия провина?

Чи так повинно бути в цьому світі,

Щоб гинули в країні кращі діти?

Я – мати-Україна згину разом з вами.

Але відстоїмо державу з кращими синами!

1-й ведучий: Подвиг українського народу увінчаний у козацькій славі нашої країни, яка була, є і буде зразком для наслідування кожного покоління України. Оспівана сила та волелюбність козаків у піснях. Стелиться слава козаків барвистим рушником, вишита червоними та чорними нитками.

(Звучить музичне вітання)

2-й ведучий:

Людської пам'яті свіча хай запалає,

Коли життя знов набирає силу.

В ім'я народу хай вона палає!

За муки. За життя і за могили

Хай вдячна пам'ять наша звеличає [2].

(учні запалюють свічку пам'яті)

1-й ведучий: Пам'ять... Що таке пам'ять? Напевно, це те, що людина може заховати далеко в глибині душі і тримати це до кінця свого віку. Спогади... Вони можуть бути радісними, зворушливими, а можуть викликати біль, смуток. Але як добре, коли існують ці спогади, які можна комусь розповісти...

2-й ведучий: Напевно, кожен з нас може сказати щось про події 1939-1945 років. Але досі сльозами наповнюються очі ветеранів, коли згадують вони про те страшне лихоліття. Хоч минула відтоді 74-та зима і весна. Вже 74 роки ми приходимо до обелісків, де викарбувані імена героїв, що своїми грудьми зупинили нацистів. Ми приносимо квіти, згадуємо фронтові пісні та вірші і щосили намагаємося зберегти пам'ять про учасників тієї війни.

2-й учень:

Маки червоні – символ перемоги.

Ці квіти – кров загиблих на війні.

І матері сіють маки червоні

На могилах своїх юних синів.
Маки червоні на вітрі палають.
Нам нагадавши про ті страшні дні.
Маки червоні тихо ридають.
Низько схиливши голівки свої [30].

(музичне вітання)

2-й ведучий: Здавалося, що післявоєнне покоління не відчує жахиття війни, але знову в історію вривається ще одна гірка сторінка нашого народу: війна в Афганістані. Афганська війна тривала від грудня 1979 до лютого 1989 року. Через афганське пекло війни пройшло понад 160 тис. осіб, призваних з України до лав Радянської армії. Не повернулося з війни 3360 осіб, із них загинуло 3280, зникло безвісти 80. Поранено на афганській війні понад 8 тис. вихідців з України.

Очі туманить ядуча сльоза,
Руки скувала втома.
Палить їй душу афганська гроза –
Син не вернувся додому.
В неї він був ясночолій, як світ,
Сонячно так посміхався,
Ще й двадцяти не було йому літ...
Юним навек і зостався [8].

1-й ведучий: Майже 25 років Україна не знала війни. Наш народ пишався тим, що не був учасником ніяких військових конфліктів, що Україна проголосила незалежність без єдиної краплини крові. Але... війна не обійшла нашу державу і тепер. Ще недавно ми з вами не знали багатьох слів, пов'язаних з війною.

2-й ведучий: Ще донедавна ми не особливо звертали увагу на слова «Слава Україні – Героям Слава». А тепер ці слова набули нового змісту. Тепер уже точно зрозуміло, що ці герої – наші хлопці, що зі зброєю в руках захищають крихкий східний кордон України, лікарі, які у важкий час повертають поранених АТО з того світу, волонтери, на плечах яких тримається наша армія.

1-й учень:
Моліться, люди України,
За тих, хто на передовій!
Моліться за чужого сина,
Щоб вас колись потішив свій!
Ті хлопці нам не є чужими,
Бо нашу волю бережуть.
Вони не знають, чи живими
До матерів колись прийдуть...[11]

(Музична пауза)

1-й ведучий:

Послухай, і серцем почувеш в цей час,
Як гомін струмка, як пташине ячання,
Здаля голоси долітають до нас
Ця мить – не прощання,
А вічне стрічання
Із тими, кого вже не стрінемо ми,
Коли наступає хвилина мовчання
У пам'яті нашій клекочуть громи.
Хвилина мовчання, хвилина мовчання... [6].

(Хвилина мовчання)

1-й учень:

Поглянь-но, друже, у весняну блакить,
На всю красу моєї України.

О, як не хочу я, щоби в єдину мить,
Від цього залишилися руїни [24].

2-й учень:

Летять лелеки з далечі доріг,
До рідних гнізд своєї Батьківщини.
Їм лиш потрібно, щоб Господь вберіг
Від куль і крові, від страждань невинних [28].

3-й учень:

Погляньте, люди, на красу життя,
Образи давні всім пора забути.
Щоб не було запізним каяття,
Бо втрачене не можна повернути [24].

1-й ведучий: Пам'ятаймо тих, хто боровся за Україну тоді!

2-й ведучий: Шануймо тих, хто бореться за неї сьогодні!

1-й ведучий: Відкритий виховний захід, присвячений Дню пам'яті та примирення, оголошується закритим!

(звучить Гімн України)

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Виховний захід «Ніхто не забутий, ніщо не забуто!». URL: <https://cutt.ly/JEYjPyg>.
2. Виховний захід «Соборна мати Україна – одна на всіх, як оберіг». URL: <http://school4.in.ua/vyhovnyj-zahid-soborna-maty-ukrayina-odna-na-vsih-yak-oberig/>.
3. Відеокліп «Україна». URL: <https://cutt.ly/BW7dxrH>.
4. Додаток до листа Міністерства освіти і науки України від 27.11.2014 № 1/9-614 методичні рекомендації з організації патріотичного виховання дітей та учнівської молоді у 2014/2015 навчальному році. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v-614729-14#Text>.
5. Додаток до наказу Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 № 641 «Про затвердження Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді, Заходів щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді та методичних рекомендацій щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0641729-15#Text>.
6. Єдиний урок «У полум'ї війни». URL: <https://naurok.com.ua/diniy-urok-u-polum-viyni-9052.html>.
7. Звучить «Козацький марш». URL: <https://www.youtube.com/watch?v=eesPXO49Wr0>.
8. Лінійка пам'яті «Заплакало небо дощами». URL: <https://naurok.com.ua/liniyka-pam-yati-zaplakalo-nebo-doschami-8990.html>.
9. Міністерство культури та інформаційної політики України. URL: <https://www.facebook.com/MKIPUkraine/posts/2884356341689531/>.
10. Національно-патріотичне виховання учнівської молоді як невід'ємний чинник розвитку національної свідомості, громадянської активності підростаючого покоління в контексті нової української школи (методичні рекомендації). URL: <http://www.soippo.edu.ua/index.php/2901-regionalnij-seminar-praktikum-z-pitan-natsionalno-patriotichnogo-vikhovannya-uchnivskoj-molodi>.
11. Об'єднання дружин і матерів бійців учасників АТО. URL: <https://www.facebook.com/familyato/posts/2797139717266131>.
12. Офіційний web-сайт Міністерства освіти і науки України. Матеріали для педагогів. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/pozashkilna-osvita/vihovna-robotata-zahist-prav-ditini/nacionalno-patriotichne-vihovannya>.
13. Пісня «Було колись – запорожці вміли панувати». URL: <https://www.pisni.org.ua/songs/615042.html>.
14. «Пісня про Україну» слова і музика Н. Май. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=nPSEwnT7WX8>.

15. Пісня «Священна війна». URL: https://www.youtube.com/watch?v=8Y4_2Qa0QQs.
16. Пісня «Травневий вальс». URL: <https://www.youtube.com/watch?v=oXhwssE8VPU>.
17. План заходів з національно-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді. URL: http://vyshneve-school3.edukit.kiev.ua/vihovna_robota/patriotichne_vihovannya_yunogo_pokolinnya/plan_zahodiv_patriotichnogo_vihovannya/.
18. Руднев Б.К. Дневник окупації г. Лебедин Сумської області / Б.К. Руднев. Харків, 2006. 72 с.
19. Слова і музика А. Загрудного «Будемо козаками». URL: <https://www.youtube.com/watch?v=tgfNzG2nuqQ>.
20. Слова і музика А. Мигай «Козацька пісня». URL: https://www.youtube.com/watch?v=LP8hU_YEP50.
21. Слова і музика Н. Май «На нашій Україні». URL: <https://www.youtube.com/watch?v=CiwKttD5YVQ>.
22. Слова і музика Т. Петриненка «Україна». URL: <https://www.youtube.com/watch?v=Yv9W-IM83bY>.
23. Слова, текст, акорди пісні Марії Бурмаки «Ми всі діти українські». URL: <https://www.pisni.org.ua/songs/9234787.html>.
24. Сценарій «Молитва лине в небеса...». URL: <https://vseosvita.ua/library/scenarij-molitva-line-v-nebesa-258013.html>.
25. Сценарій «Посвята в Козачата». URL: <https://naurok.com.ua/scenariy-posvyata-v-kozachata-95133.html>.
26. Сценарій позакласного заходу до дня визволення України від німецько-фашистських загарбників. URL: <https://vseosvita.ua/library/pamat-svasenna-36828.html>.
27. Сценарій презентації 5-х класів «Козацькому роду нема переводу» (5-а клас, кл. кер. Каменецька А.В.). URL: <https://www.school304.com.ua/?page=1312>.
28. Сценарій свята «Україна – країна гідності та свободи». URL: <https://cutt.ly/tQPML5u>.
29. Сценарій свята «Україна – рідний край». URL: <https://naurok.com.ua/scenariy-svyata-ukra-na-ridniy-kray-36582.html>.
30. Сценарій свята «Червоний мак – символ перемоги». URL: <https://vseosvita.ua/library/scenarij-svata-cervonij-mak-simvol-peremogi-276499.html>.
31. Указ Президента України Про Стратегію від від 18 травня 2019 року № 286/2019 національно-патріотичного виховання. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286/2019#Text>.
32. Урок мужності «Воїне, славний лицарю!». URL: <https://shag.com.ua/urok-mujnosti-voyine-slavnij-licaryu.html>.

За редакцією І. В. Удовиченко
Укладач: Т. В. Блужан

Планування національно-патріотичного виховання у закладах загальної
середньої освіти
методичні рекомендації

Підписано до друку протокол 30.09.2021 р.
Формат 60x84/16
Гарнітура Times New Roman
Папір офсетний.
Друк офсетний
Умовн. друк. арк. 2,46
Наклад 300 прим.

НВВ КЗ СОШПО
вул. Римського-Корсакова, 5. м. Суми, 40007
тел/факс: 8(0542)33-40-67
e-mail: osvita.soippo@sm.gov.ua

